

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

דברי פתיחה לתלמידי הישיבה

בחזקתי תשב"ז

אם פֿחֶקְתִּי תִלְכּוּ, שֶׁתְּהִיוּ עֲמִלִים פִּתְוֹרָה

- ברש"י: וְרָדוּ בָכֶם שְׁנֵאֵיכֶם, שהם מחפשים אחר 'המטמוניות'. והיינו הפנימיות שבלב • עולם הזה הוא עולם הנסיון, ואין בו שום ענין שהוא כולו טוב ואין בו מקום למעות, ולכן אפילו בהתורה עצמה יש בה סם חיים והיפוכו • ג' מדות יש בישראל, רחמנים ביישנים וגומלי חסדים • גם במדות טובות יש אופנים שאין להשתמש בהם, ובמדות רעות יש אופנים שראוי להשתמש בהם, והכל לפי צורך עבודת ה' וכבוד שמים • לסלק שמעתא אליבא דהלכתא הוא רק על ידי עזר ממרום, ועל ידי היגיעה בתורה וזוכין לזה • עם ליצנות יכולין להכחיש אפילו שמש בצהרים • מדת הגאווה שהארם נולד בה, הוא השורש לכל המדות רעות, ודעו נפסדות • שלא לשפוט בדעת עצמו, אף כשרוצה לשם שמים, רק להכניע עצמו ולציית להגדולים ממנו •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ז לפ"ק

לשון קדשו:

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פּעקס: 718-650-2970

דורך 1 דערנאך 356 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 3 → 10 → 27. 5

929-522-1515

♦ ברכת מזל טוב ♦

הר"ר אברהם יצחק מערץ הי"ו (בר יושע מתת'י)

לאירוסיו בתו - עב"ג החתן אלימלך נ"י

בן הר"ר שלמה חיים פילאפף הי"ו

הר"ר אלעזר פריעד הי"ו

לאירוסיו בנו החתן חיים מרדכי נ"י - עב"ג בת

הר"ר משה זילבערשטיין הי"ו (בר יצחק)

♦ וְהֵם יֵעָלוּ לְזִכְרוֹן ♦

הרה"ח הנודע במדותיו הנפלאים, פעל ועסק בבניית העיר קרית יואל, ולהעמיד קרן הקדושה והצניעות, הקים בנינים לת"ת ומוקדאות, וגמל חסד עם המתים והחיים

רבי אברהם יושע ז"ל ווערצבערגער

בן הרה"ח ר' יחזקאל הלוי ז"ל

נחמנה ע"י רביה"ק ז"ע לזהות משמש בקרית יואל זצ"ו

נפטר כ"ד אייר תשע"ח

הנה"צ המפורסם, מרבין תורה, מוכה את הרבים, קרוב לבבות לתורה, שלוחו של רביה"ק ז"ע להרמת הרת בלאם אנושעלעס, מכותבי דברי תורתו, וע"פ פקדתו ניהל מוסדותיו מו"ב שנים

רבי יהושע העשל זצ"ל דייטש

אבר"ק פריימאן, בעמ"ס קושרם השבת, מעיני הישועה ושאים

בן החסיד המפורסם ר' יחזקאל שרגא הלוי ז"ל

נפטר כ"ה אייר תשס"ג

הרה"ח המופלג, ירא שמים ומדקדק במצות, אהוב על הבריות, שקד על דלתי התורה, ודבוק בספר מרן רביה"ק ז"ע

רבי ישראל ז"ל ראזענבערג

בן הרה"ח ר' יעקב זאב ז"ל

נפטר כ"א אייר תשס"ח

הרה"ח אהוב על הבריות, בעל מדות טובות וישרות, רודף צדקה וחסד, הצטיין בקיום מצות כיבוד אב ואם, ופעל ועשה לטובת תינוקות של בית רבן וקיום בתי החינוך

רבי מנחם זאב (מענדל) ז"ל הירש

בן הרה"ח ר' אברהם אבא ז"ל

נפטר כ"ה אייר תשנ"ט

האשה החשובה והצנועה, דיבורה היתה באמנות ה', מדקדקת במצות, כפה פרשה לעני, בעלת לב טוב, ואהובה על הבריות

מרת אסתר ע"ה לעפקאוויטש

בת הרה"ח ר' משה הלוי ז"ל

אשת הרה"ח ר' טובי' גדלי' ז"ל

נפטרה כ"א אייר תשס"ו

האשה החשובה והצדקנית יראת ה', התרחקה ממוותרות, תפלותיה ברמעות ובתחנונים, שמרה פיה ולשונה, ביתה פתוח לאורחים, ובחוריו ארענטיגאן אכלו תמיד על שולחנה

מרת סילקא ע"ה בראך

כ"ר אברהם צבי הכהן ז"ל

אשת הרה"ח ר' חנני' יום טוב ליפא ז"ל

נפטרה כ"ה אייר תשנ"ו

הרבנית הצדיקת מרת

אלטא חי' שרה יהודית ע"ה אשכנזי

בת רבי יקותיאל זלמן יו"ט ליפא זצ"ל

אשת הרה"ח ר' אלימלך זצ"ל

נאב"ד מעליבית - ורב ויקל חות דעת סניעס
נפטרה כ"ד אייר תשפ"ד

נא להתפלל עבור הבחור חיים בן בת' לרפ"ש

הרה"ח רבי משה אפרים כ"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזונתו מרת שפרה יענמא ע"ה כ"ר משה יודא ז"ל

מרת חיה רבורה ע"ה כ"ר מאיר ז"ל ווייזשטאק

KolSatmar.com

קישויות ודקדוקים בפרשת בחקותי

ברש"י פירש אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, שתהיו עֲמִלִים בתורה

ס'שטייט אין די וואָכעדיגע סדרה, אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, [אַז עטס וועטס] גיין אין די געזעצן, אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם. זאָגט רש"י^א, אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, איך קען נישט זאָגן אַז ס'גייט אַרױף אויף שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת, ווייל [אויף] שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת שטייט דאָךְ וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ, אָלֹא מֵאִי דאָס גייט נאָר אַרױף שְׁתַּהֲיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה.

קושיא א

ויש להבין למה נקרא עמל התורה בלשון 'חק', והלא בחלקי התורה ישנו גם מצות ומשפטים ועדות. ואם קאי על מצות לימוד התורה, קשה אדרבה המצוה הוא להבין מעמי הלימוד, ולא שיהיה חק בלי טעם (א) לכאורה, [דעם] שְׁתַּהֲיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה, וואָס רופט ער [עס] אָן [בלשון] בַּחֲקָתִי [דפירושו המצות שהם חק בלי טעם, והלא בכלל] לְמוֹד הַתּוֹרָה איז דאָךְ אַלדִינגס [גם המצות שנקראים מצות ומשפטים ועדות]. [ועוד שהוא אדרבה] פֶּאָרקערט [ווי א 'חק', שהרי מצות] לְמוֹד הַתּוֹרָה איז דאָךְ מ'זאָל פֶּאָרשטיין, מ'זאָל פֶּאָרשטיין וואָס מ'לערנט^ב. [ועל כל פנים] ס'איז נְכַלָּל אין דעם [הלימוד של] כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּה, [גם אותן מצות הנקראים בלשון] מִצְוֹת, מְשֻׁפָּטִים, און עֵדוּת, [ולא רק 'חקים'].

קושיא ב

גם צריך ביאור הלשון 'תלכו' דייקא, דמה ענין הליכה שייך במצות לימוד התורה (ב) און וואָס איז דער [לשון] 'תִלְכוּ' [אם קאי על לימוד התורה, ויותר היה ראוי לו לומר] אֵת חֲקוֹתֵי 'תִלְמָדוֹ' מ'זאָל לערנען, וואָס איז דער תִלְכוּ.

הקדמה לקושיא ג-ד

במדרש: אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, הו"ד חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאַשִׁיבָה רִגְלִי אֶל עֵדְתִּיךָ. חשבתי ברכות וקללות, ברכות מאל"ף ועד תי"ו, קללות מן וי"ו ועד ח"א, ולא עוד אלא שהן הפוכות. אמר רבי אבין, אַם וְכִיתֶם הָרִיני הוּפך לָכֶם קללות לברכות, אימתי כשתשמרו את תורתך, הדא הוא דכתיב אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ דער מדרש זאָגט^א, זה שאמר הכתוב (תהלים קיט, נט) חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאַשִׁיבָה רִגְלִי אֶל עֵדְתִּיךָ. [און] דער מדרש זאָגט עטליכע פֿשְׁטִים אויף דעם חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי.

^א ברש"י (כ, ג): אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ. יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ, הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, שְׁתַּהֲיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה: וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ. הוּו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר (ואתחנן ה, א) וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם.

^ב ועיין עוד באורך ביואל משה (ג, לה).

^א בויקרא רבה (לה, א): אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, הדא הוא דכתיב חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאַשִׁיבָה רִגְלִי אֶל עֵדְתִּיךָ. אמר דוד, רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הדא הוא דכתיב וְאַשִׁיבָה רִגְלִי אֶל עֵדְתִּיךָ. ○ רבי הונא בשם רבי אחא אמר, חשבתי מתן שכרן של מצות והפסדן של עבירות, וְאַשִׁיבָה רִגְלִי אֶל עֵדְתִּיךָ. ○ רבי מנחם חתנא דרבי אלעזר ברבי אבינא אמר, חשבתי מה שכתבת לנו בתורה אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, ומה כתיב תמן, וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ, וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי מֵה כתיב תמן, וְיִסְפְּתִי לִיפְסָה אֶתְכֶם. ○ רבי אבא ברבי חייא בשם רבי יונתן אמר, חשבתי ברכות, חשבתי קללות, ברכות מאל"ף ועד תי"ו, קללות מן וי"ו ועד ח"א, ולא עוד אלא שהן הפוכות. אמר רבי אבין, אַם וְכִיתֶם הָרִיני הוּפך לָכֶם קללות לברכות, אימתי כשתשמרו את תורתך, הדא הוא דכתיב אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ.

צום סוף זאָגט ער, אמר רבי אבא, אמר דוד, חשבתי מה שכתוב בתורה, חשבתי בְּרָכוֹת וקְלָלוֹת, בְּרָכוֹת מֵאֲלֹ"ף עַד תִּי"ו, דִּי בְּרָכוֹת זַעֲנֵן פֿון אֲלֹ"ף בִּיז תִּי"ו, און די קללות זענען פֿון וּא"ו בִּיז ק"א. וְלֹא עוֹד אֵלּא שֶׁהֵן הַפְּכוּתוֹת, זיי זענען פֿאַרקערט. אמר רבי אבין, אַם זְכִיתֶם, אַז איר וועט זוכה זיין, הריני הופך לכם קללות לברכות, אימתי כשתשמרו את התורה, לכך נאמר אִם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ.

ה קושיא ג

ויש להבין הכוונה בענין החשבון שעשה כי הברכות הם מאלף ועד תי"ו, והקללות מוא"ו עד ה"א. וכן מהו הכוונה כמה שאמר ולא עוד אלא שהן "הפוכות"

ג) (ויש להבין) וּוָאָס איז דער פֿשט [אַז] דאָ אָט האָט ער גערעכנט דעם חֲשֹׁבֹן [וברכות וקללות, און] דעם האָט אים געברענגט דערצו [להשיב רגליו אל עדותיך, ווען] ער האָט געזען דעם חֲשֹׁבֹן [שהברכות הם] פֿון אֲלֹ"ף בִּיז תִּי"ו, און דעם איז פֿון וּא"ו בִּיז ה"א. און [דעם אַז] דאָס איז הַפְּכוּתוֹת, וּוָאָס איז אַ נפקא מינה אַז ס'איז הַפְּכוּתוֹת.

ו קושיא ד

וכן צריך ביאור מה שמסיים אִם זכיתם הריני 'הופך' לכם מקללות לברכות, מהו לשון הפיכה. ועוד דיותר טוב שלא יהיו הקללות מעיקרא כלל, ולא שיהיו ויצטרך אחר כך להוֹפֵךְ לברכות

ד) (גם צריך ביאור מה שמסיים) אִם זכיתם הריני 'הופך' לכם [איך וועל ענק] 'איבערקערן' מקללות לברכות. [ועוד הלא יותר טוב דמעיקרא] זאָלן זיי גאָרנישט זיין, ווער ברויך זיי דען מ'זאָל זיי איבערקערן, ס'איז בעסער אַז זיי זאָלן גאָרנישט זיין.

קושיא ודקדוקים במאמרי חזו"ל

בענין עסק התורה והמצוות

איך וועל נישט מֵאָרִיךְ זיין, איך וועל זאָגן בְּקִצּוֹר אַפָּאָר ווערטער צום ענין, נישט קיין אַרְיִכוֹת.

ח

בגמרא סוטה בענין החילוק שבין תורה ומצוה, מביא מִשָּׁל מֵאֶחָד שְׁהוֹלֵךְ בִּדְרֵךְ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה, וְנוֹדֵמֵן לוֹ נֵר לְהֵאִיר לוֹ, אֲבָל עֲדִיין הַתִּיירָא מִן הַחַיּוֹת וּלְסַמִּים, עַד שֶׁעָלָה עִמּוֹד הַשַּׁחַר וַיִּצְוֶל גַּם מוֹה. אֲבָל עֲדִיין לֹא יָדַע בְּאִיזָה דֶּרֶךְ לֵילֶךְ, וּבִשְׁהִנֵּעַ לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים נִצְוֶל גַּם מוֹה

די גמרא זאָגט אין סוטה דף כ"א', די גמרא רעכנט אויס [החילוק שבין תורה למצוה, אַז] דִּי תוֹרָה הִקְדוּשָׁה איז מְגִינָה וּמַצְלָת [אף בעידנא דלא עסיק בה].

¹ שמתחיל באות אל"ף שבתוכה 'אם' בְּחֻקֵּי, ומסיים באות תי"ו שבתוכה 'קִוְיָמִית'.
² שמתחיל באות וּא"ו שבתוכה 'וָאָס' לֹא תִשְׁמְעוּ לִי, ומסיים באות ה"א שבתוכה 'וְאֵין קִנְיָה'.
³ שבהקללות האותיות שבראשו וסופו הם היפוך סדר האותיות, דהוא"ו קודם לה"א.
⁴ בגמרא סוטה (כא.): ויש זכות תולה ג' שנים כו' (מתניתין שם, לענין סוטה). זכות דמאי (פירשי: זכות דמאי מגינה כל כן), אילמא זכות דתורה [שהיתה עוסקת בתורה], הא אינה מצווה ועושה היא [נדתיב (עקב יא, ט) וְלִמְדַתֶּם אִתֶּם אֶת בְּנֵיכֶם, ולא את בנותיכם (קידושין כט:)], וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה. אלא זכות דמצוה, זכות דמצוה מי מגנא כולי האי, והתניא את זו דרש רבי מנחם בר יוסי, פִּי נֵר מְצִינָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג), תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר (משלי ו, כב) בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אִתָּךְ וגו', בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אִתָּךְ זה העולם הזה, בְּשִׁכְכָךְ תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ זו מיתה, וְהִקְיֹצְתָּ הִיא תִּשְׁחָף [תליץ בערך את זכותך] לעתיד לבא. מִשָּׁל לְאֹדֶם שְׁהִיא מֵהֵלֶךְ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וּבִפְלִיא, וּמִתִּירָא מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַפְּחָתִים [וגומת] וּמִן הַבְּרָכִיּוֹת, וּמִחֵץ רֵעֵהּ מִן הַלִּיסְטִין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך.

וּמִבֵּיא שֶׁם הַגִּמְרָא מְבַרֵּיתָא **מְשַׁל לְאַחַד שְׁהִיָּה מִהֶלֶךְ בְּדֶרֶךְ**, עַר אִיז גַּעגָּאֲנֶען אויפֿן וועג, **בְּאִישׁוֹן לִילָה**, בִּי דִי נאַכט אין דִי טונקל, וְהִיָּה מִתִּירָא הָאֵט עַר זיך גַּעפֿאַרְכֶּטן מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַכְּרָקִים, [מִינִי] דַּערנער, וּמִן הַחַיִּוֹת וּמִן הַלֶּסֶטִים, וְאִינוּ יוֹדַע בְּאִיָּה דֶרֶךְ הוּא מִהֶלֶךְ, עַר הָאֵט נִישַׁט גַּעוּוּאָוּסֶט וועלעכֿן וועג צו גיין.

נִדְּמָן לוֹ נֵר בִּידוֹ, [אין] אַבּוּקָה, הָאֵט עַר בְּאַקוּמען אַ לעכט, הָאֵט עַר זיך שוין נישט געפֿאַרכטן פֿאַר קוֹצִים און פֿאַר קיין בְּרֻקֶּנִים, אָבֶל עֲדִיין הִיָּה יֵרָא מִן הַחַיּוֹת וּמִן הַלִּסְטִים הָאֵט עַר ווײַטער מוֹרָא געהאַט, [דבּוּמן שוואַ] לִילָה אִיז דער דֶּרֶךְ [שמסטובכּים בו חיות ולסטים, שאז הזמן שניתן] דער רְשׁוּת פֿון די מַחְבְּלִים, פֿון מִזִּיקִים, פֿון די לִסְטִים, פֿון די רוצחִים.

[אָבער] **קְשֵׁה־אֵיר הַיּוֹם**, ס'איז לעכטיג געוואָרן, איז ער שוין ניצול פון די חיות און פון די לִסְטִים, [ווייל] ס'איז בייטאָג שוין. [נעדיין אינו יודע באַיִזָה דֶּרֶךְ הוּא מְהֵלָּה, הָאָט ער דאָךְ אָבער ווייטער נישט געוואוסט וואו זאָל ער גיין, וואו איז דער וועג. [אמנם] כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לַפְּרֶשֶׁת דְּרָכִים [ושם הכיר את דרכו], ניצול מכולם.

ט
ובביאור הנמשל של פרשת דרכים, מסיק בנגמרא דוהו תלמיד חכם דסלקא
ל'יה שמעתתא אליבא דהלכתא, ויודע את הדרך אשר ילך בה בדברי התורה

פרעגט די גמרא, וועלעכעס איז דאָס [בהנמשל, דער] הַגִּיעַ לַפְּרָשָׁת דְּרָכִים, וויל די גמרא זאגן, איין מאן דאמער [רב חסדא] זאגט, [שזה] יום המיתה.

נודמנה לו אבוקה של אור, ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, נכך וזה לקיים מצוה, ניצל ממקצת פורעניות]. ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטיין [שדרכן לילך בלילה, פן יפגעו בו, דכתיב (תהלים קד, כ) תִּשָּׁט חֹשֶׁךְ ויהי לילה, בו תרמש כל חיתו יָעַר], ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר, ניצל מחיה רעה ומן הליסטיין, ונאף כאן, וזה לתורה, ניצל מן החטא ומן היסורין]. ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך שנאמר יצורן ליבט, ושוב עליו צר הרע ופורענות]. הגיע לפרשת דרכים [והם הכיר את דרכו], ניצל מכולם. ונאף כאן, הגיע ליום המיתה ולא מירש מן התורה עד יום מותו, ניצל מכול. והכי מפרש לה לקמיה]. דבר אחר עבירה מכבה מצוה [שכח מצוה], ואין עבירה מכבה תורה [שכח מי עסק בתורה קודם לכן, אלמא מצוה לא מגנא כולי האי], שנאמר (שיר השירים ו, ז) מִים רַבִּים לֹא יִכְלְלוּ לְכַבֹּת אֶת הָאֶהָבָה וְזו תורה, דכתיב (שיר השירים ב, ד) הִבֵּינִי אֶל בֵּית ה' וְדַגְלוּ עָלַי אֲהָבָה, יין (בגמטריא) סוד]. ◦ אמר רב יוסף [לעולם מגינה על היסורין ההבה, ומאי אינה מגינה דקאמר בלישנא קמא, מן החטא שלא יתקפנו יצר הרע קאמר], מצוה, בעידנא דעסיק בה [והיינו לפי שעה דאמר] מגנא [מן היסורין] ומצללא [מיצר הרע, שלא יכשילנו ליצרא], בעידנא דלא עסיק בה [משגמר המצוה ואינו עוסק בה], אגוני מגנא [מן הפורענות], אצולי לא מצללא, [ונדקתין בברייתא עבירה מכבה מצוה, לא מלהנין מן היסורין קאמר, אלא מליטול שכל לעתיד]. תורה, בין בעידנא דעסיק בה, ובין בעידנא דלא עסיק בה, 'מגנא ומצללא'. ◦ מתקף לה רבה, אלא מצוה דואר ואחיתופל מי לא עסקי בתורה, אמאי לא הגינה עליהו [מיצר הרע, שהחטיאם ועשאם רשעים גמורים, כלומר אמאי לא תצילה מן העבירות]. אלא אמר רבא, תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצללא, בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא, אצולי לא מצללא. מצוה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה, אגוני מגנא אצולי לא מצללא. ◦ רבינא אמר לעולם זכות תורה נולא עוסקת בתורה, אלא שטורחא בכנה ובכעלה עינא, ודקאמרת אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרין ומלתיין שנייהו [שטורחיה על כניהן להביאן לבית הספר, לקרוא מקרא ולשנות משנה] ונטרן להו לבכרייהו [ממחיתיהו לבכעליהן שניצאין לעיר אחרת ללמוד תורה] עד דאתו מבי מדרשא, מי לא פלגאן בהדייהו.

^ח ברקנים הוא מין קוצים, והוא נלשון הפסוק בספר שופטים (ח, ז טז): את קוצי המדבר ואת הברקנים.

^ט מלשון רש"י בפרשת בא (יב, כב): וְאַתֶּם לֹא תִצְאוּ (איש מפתח ביתו עד בקר) וגו'. מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל, אינו מבחין בין צדיק לרשע. ולילה רשות למחבלים הוא, שנאמר בו תרמש כל חיתו יער.

בגמרא שם (בהמשך): **מאי פרשת דרכים** [מהו מדמה להגיע לפרשת דרכים, דהא אבוקה היינו מצוה, עמוד השחר היינו תורה, אלא פרשת דרכים מאי היא], אמר רב חסדא, זה תלמיד חכם ויום מיתה [והוא תלמיד חכם ביום מותו, וידע שלא פירש לפרוק מעליו על תורה]. רב נחמן בר יצחק אמר, זה תלמיד חכם ויראת חטא [זכה ליראת חטא אחר שזכה לתורה, ניצל מכול], שהתורה דבריו מצוה ודבריו אוממה שהוה צריך לפרוש, ויראת חטא מונעו מלרדוף אחרי יצור]. וזה זוטרא אמר, זה תלמיד חכם וסדקא ליה שמענתא דהלכתא [הכי קאמר, עלה עמוד השחר ניצול מן ההלכה כו', כזה הלחנה ניצול מצור העיט מן החטא. ועדיין אינו יודע באיזו דבר מזהל, אם יזכה שסייעוהו מן השמים] להתקבל בדבריו בין בחיוריו להורות כהלכה וכמשפט, הגיע לפרשת דרכים, כלומן זכא ניצול מכולם].

צום סוף זאָגט די גמרא, [מר זוטרא אמר] זַה תְּלַמִּיד חֶכֶם דְּסִלְקָא לִיה שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא, ער האָט סײַעָתָא דְשְׁמִיָּא אַז ער זעט שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא. [און] אַז ס'איז סִלְקָא לִיה שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא, ווערט ער נִיצוּל מִפּוֹלֶם, איז ער נִיצוּל פֿון אַלדִינגס.

ובנמשל הנר ועמוד השחר, פירש רש"י דנמשל הנר הוא המצוה, ונמשל העמוד השחר הוא התורה [ולהבין] וואָס דאָס מָשֶׁל ווייזט.

רש"י זאָגט, דאָס לעכט איז נֶר מְצוּה, [אז] מ'טוט אַ מְצוּה, מיט אַ פֶּח פֿון מְצוּת דאָס איז מְצִיל פֿון קוֹצִים [דהיינו ממקצת פורענות], אַזוי ווי [מי שיש לו ער] ביינאכט. [אבער] אַלץ האָט ער נאָך מוֹרָא [אז] מ'קאָן פֿאַרדאַרבן ווערן, [דורך] חִיוֹת מיט לָסְטִים [המסתובבים בלילה].

[אמנם] כְּשֶׁהֲגִיעַ עָמוּד הַשָּׁחַר מֵיֵנֶט מֵעַן תּוֹרָה, [ניצול גם מן החיות והלסטים, ובהנמשל מן יצר הרע ומן החטא].

ער ווייסט אָבער אַלץ נאָכנישט קיין וועג [בתורה, לפסוק הלכה כמאן. אמנם] אַז ער קומט צי [אז] ער איז סִלִּיק שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא [הוא ניצול גם מזה]. דאָס איז דאָס מָשֶׁל, אַזוי טייטשט ער.

יא

קושיא ה

ובאמת עדיין צריך עוד ביאור להבין היטב דמיון המשל והנמשל בכל פרטיו. אבל בכל אופן קשה למה נקט סוף המשל במי שֶׁהֲגִיעַ לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים. והלא אדרבה אם עומד בפרשת דרכים, יש שם כמה דרכים, ועדיין קשה להחליט איזה דרך ילך בה. ויותר היה לו לנקוט המשל למי 'שמצא את הדרך' הנכון

דאָס גאַנצע מָשֶׁל איז [נאָך] שווער צו פֿאַרשטיין, נאָך די אַלע זאַכן [שפירשו בו]. [ובעיקר] לכאורה, קודם [יש להבין דער] הֲגִיעַ לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים, וואָס איז טייטש פֿרָשֶׁת דְּרָכִים, ווען ס'העט געשטאַנען הֲגִיעַ 'לְדָרֶךְ', ער קומט צום 'ריכטיגן וועג', פֿאַרשטייט מען. ער ווייסט נישט וואו צו גיין, און ער האָט געטראָפֿן דעם וועג. [אָבער] פֿרָשֶׁת דְּרָכִים איז דאָך טייטש [דאָרט וואו] די וועגן צושיידן זיך, נו אַז ער קומט טאַקע וואו ס'צושיידן זיך די וועגן, דעמאָלטס ווייסט ער דאָך הערשט נישט וועלעכן וועג זאָל ער גיין, אַז די וועגן צושיידן זיך איז דאָך דאָ אַסאַך וועגן, [נו] וואו זאָל ער גיין, וויאָזוי ווייסט ער שוין דעמאָלטס יאָ.

ממה נפשך, [אם אינו יודע הדרך, היאך יודע כשמגיע לפרשת דרכים, ובאם] שמועסט מען אַז ער גייט אין ריכטיגן וועג, און ער ווייסט שוין [את הדרך לילך בה], איז דאָך עס נישט קיין פֿרָשֶׁת דְּרָכִים, איז עס 'איין וועג'. [ואם כן צריך ביאור] ווער איז דער פֿרָשֶׁת דְּרָכִים.

יב

ישוב הקושיות במאמרי חבז"ל

הקדמה לישוב קושיא ה

הנה זה העולם נקרא עולם הנסיון, שלכך ברא הקב"ה את העולם שיהיו בו בחירה לילך גם בדרך רע, ועל כן מלאים בו הנסיונות בכל תנועה. ואפילו על התורה עצמה שהיא סם החיים, אמרו חבז"ל דאם לא זכה נעשית לו סם המות. כי עולם הזה אינו סובל שום ענין שהוא דרך שכולו טוב, באופן שלא יוכלו למצוא שם שום כשלון דאָס ענין דערפון. דער אָמֶת, בְּכָלֵל 'די' וועלט איז אַן עוֹלָם הַנְּסִיּוֹן, דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט אַזוי באַשאַפֿן די וועלט [שהיה כאן נסיונות בכל צעד ושעל].

יג

מ'ברויך נישט מער ווי די הייליגע תורה, [וואָס] אויף די תורה הקדושה שטייט די וועלט, דאָס איז אלעס, [און] אף על פי כן איז פארהאנדן חלילה [הבחינה שאם] לא זכה נעשה לו סם המות¹¹.

ס'איז אַראָפּגעקומען אַזאַ גוטע זאַך, וואָס מ'לויבט דעם באַשעפער יעדן טאָג, אַשר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. [און] חֲלִילָה וְחֲלִילָה אַז מ'פאַרקרומט זיך, איז עס סם המות.

[ולכאורה] פאַרוואָס האָט מען דאָס אַזוינס געגעבן [שיהיה בו סם המות].

[אמנם הענין] ווייל ס'איז גאָרנישט מעגליך אויף 'דעם' עולם דורכצוברעכן [אנדערש]. מ'האָט געגעבן די עבודה, מיט די נסיונות.

'דער' עולם איז נישט סובל אַזאַ מין זאַך, [אז] ס'זאָל 'אויסהאַלטן' [אַ זאַך בשלימות, באופן] אַז מ'זאָל נישט קאָנען 'פאַרקריכן' דערמיט.

יד

[איבערדעם] ברויך מען [האָבן] גרויס הַתְּבוּנָנוּת [בכל תנועה ותנועה].

טו

וכן הוא בכל המדות שבנפש האדם, דגם כמדות טובות יש אופנים שאין להשתמש בהם, ולעומת זה אף מדות רעות יש אופנים שראוי להשתמש בהם לצורך עבודת ה' וכבוד שמים

[וכן] אלע מדות טובות זענען אַזוי [דיש גס אופנים שאין להשתמש בהם], און אלע מדות רעות זענען אַזוי [דיש גס אופנים דראוי להשתמש בהם]¹².

טז

וכגון במדת העזות שעליה אמרו עו פנים לגיהנם, אמרו שם עוד כי לעשיית רצון ה' צריך להיות עו כְּנֶמֶר

[וכגון וואָס] ס'שטייט¹³ [הווי] עז כְּנֶמֶר [לעשות רצון אביך שבשמים]. און מיט דעם] הייבט זיך אָן דער [טור] אורח חיים¹⁴, [ער] הייסט זיין אָן עזות פנים, עז כְּנֶמֶר. [און] צום סוף זאָגט די משנה¹⁵ עז פנים לגיהנם, אַז מ'איז אָן עזות פנים גייט מען אין גיהנם אריין.

¹¹ כמבואר בגמרא שבת (פח:): אמר רב חננאל בר פפא, מאי דכתיב (משלי ח, ו) שָׁמְעוּ כִּי נִגְדִים אֲדַבֵּר, למה נמשלו דברי תורה כנגדי (פי' מלך ומושל), לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות, אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא, למיימינן בה [פירש'': עסוקים בכל כחם, וטורדים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר]: סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא.

ובגמרא יומא (עב:): אמר רבא, כל תלמיד חכם שאין תוכו כבור, אינו תלמיד חכם. אביי ואיתימא רבה בר עולא אמר, נקרא נְתֵעָב, שנאמר (איוב טו, טז) אִף כִּי נִתְעָב וְנִאֲחַל אִישׁ שְׂתָה כְּמִים עֹלָה [פירש'': איש שותה תורה כמים ויש בו עולה]. ◦ אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (משלי יז, טז) לְמָה זֶה מְחִיר בֶּיֶד כְּסִיל לְקִנּוֹת חֲכָמָה וְלֵב אֵין, אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהן יראת שמים. ◦ מכריז רבי ינאי, חָבַל עַל דָּלִית לֵיה דָּרְתָא [נחצר], וְתִרְעָא לְדָרְתָא עֲבִיר [שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים, לכך צריך שתקדים לו יראת שמים]. ◦ אמר להו רבא לרבנן, במטותא מיניכו לא תירחון תרתין גיהנם [להיות נעצים ועמלים בתורה בעולם הזה, ולא תקיימוה, ותירשו גיהנם כמותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם]. ◦ אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (וואתחנן ד, מד) וְזָאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר 'שם' מִשָּׁה, זכה [ללמוד לשמה ולקיימה] נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתת. והיינו דאמר רבא, דאומן לה סמא דחייא, דלא אומן לה סמא דמותא. ◦ אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב (תהלים יט, ט) פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרִים מִשְׁמָחִי לֵב וּכְתִיב (שם יח, לא) אִמְרַת ה' צְרֹפָה, זכה משמחתו, לא זכה צורפתו [ביסורין ובינהגם]. ריש לקיש אמר מגופיה דקרא נפקא, זכה צורפתו לחיים, לא זכה צורפתו למיתה.

¹² ועיין באורך בארחות צדיקים, בהקדמת הספר.

¹³ במשנה דאבות (ה, כ): 'הוזהר בן תימא אומר, הווי עז כְּנֶמֶר, וְקַל כְּנֶשֶׁר, וְרַךְ כְּצִי, וְגִבּוֹר כְּאַרְיֵ, לַעֲשׂוֹת רָצוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׁמִים. ◦ הוא הָיָה אֹמֵר, עו פנים לגיהנם, ובשׂת פנים לֵגֵן עֵדִן.

¹⁴ בטור אורח חיים (ריש סימן א) הביא דברי המשנה דלעיל הווי עז כְּנֶמֶר וכו', וביאר בזה דו"ל: והתחיל בעז כנמר, לפי שהוא כולל גדול בעבודת הבורא יתברך, לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגיין עליו, ועל כן הזהיר שתענין פניו כנגד המלעיגין ולא מנגע מלעשות המצוה. וכן אמר רבי יוחנן

נָאָר וּוָאָס דען, דאַרף מען וויסן וואו יאָ, און וואו נישט^{טו}.

יז

וכן במה שאמרו ג' מדות טובות יש בישראל, שהם רחמנים, בישנים, וגומלי חסדים. ועם כל זה יש אופנים שאין להשתמש במדות הללו, וכמו שאמרו ולא הבישן למד, וכן אסור לרדם על הרשעים, ועיקר העמדת הדת על תלה הוא על ידי 'המשפטים' של אמת, לענוש את החייב. וכן בגמילות חסדים, אם הוא שלא כהוגן ויכול לצאת מזה תקלות גדולות, וכמו שרואין בימינו שנמשכין עבור זה להחזיק בכחות של מחריבי הדת

א אידישע מדה איז בישנים^{טו}, [און] צום סוף שטייט גאָר "ולא הבישן למד" (שם ב, ה).
אמאָל איז פאַרהאַנדן אַז ס'טויג נישט [די מדת הבושה].

בן זכאי לתלמידיו (ברכות כח): יהי רצון שתהא מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם. וכן הוא אומר לענין הבושה, שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך, על כן הזהיר שתעני מצחק כנגד המלעיגים ולא תבוש, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קיט, מז) וְאֶבְרָכָה בְּעֶדְתִּיךָ נֶגֶד מַלְכִּים וְלֹא אֲבוֹשׁ, אף כי היה נדרף ובורח בין האומות, היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו מלעיגים עליו.

^{טו} וז"ל רבינו בפתיחה חיי שרה תשכ"ח (לשון קדשו קונטרס קע, אות כה-לט): ס'שטייט די משנה זאָגט רבי יהודה בן תימא אומר, יהודה בן תימא זאָגט, הָיָה עוֹזֵם כְּמָר וכו', הוא הָיָה אומר, יהודה בן תימא האָט געזאָגט, עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. [וקשה] וואָס זאָגט ער עפעס 'הוא הָיָה אומר'. [ווער קשה] ס'איז דאָ צוויי מימרות [מאדם אחד, און] ס'איז ווי א סתירה, ער הייבט אָן, הייסט ער זיין אָן עזות פנים, עז כְּמָר הייסט ער זיין, מ'זאָל זיין שטאַרק, מ'זאָל האָבן עזות, און תיכף זאָגט ער, דער זעלבער האָט געזאָגט עז פנים לגיהנם, וואָס איז עפעס, דו ביסט דין עפעס אליין סתירה. נאָר דאָס איז דער אָמת, טאַקע ביידע. אָמת וְיָצִיב, צום קיום התורה הקדושה - איבערהויפט אזוי ווי ס'איז יעצט אין די שפעטערע דורות - מוז מען האָבן אין זיך א כח פון עזות, מ'זאָל נישט צוריקשטיין, מ'זאָל נישט בטל ווערן פארן זרם העולם, בעונוני הרבים דער זרם העולם איז פֿגגד התורה הקדושה, מ'דארף האָבן אין זיך שטאַרקייט מ'זאָל נישט בטל ווערן [פאר די וועלט]. (אָבער 'עעבן דעם' ברויך מען צו זיין א גרויסער בעל דרך אָרץ, מ'דארף זיין ביי זיך צורבאָרן פֿתח הנשפָּר, אזוי ווי דער אָמת איז, אז מ'מוז מיטמאכן אין די דורות מ'זאָל זיך האַלטן ביי אידישקייט און ביי תורה, מ'טאָר נישט האָבן קיין 'עזות' דאָרט וואו מ'ברויך נישט. [נמילא] מוז מען האָבן א גרויסן 'כח הבוחן', מ'זאָל זיין א בעל דרך אָרץ, אז נישט איז עס אזויווי די הייליגע חכמים זאָגן (ברכות יז) אַז הַבוֹשֶׁת בִּבְרִיּוֹת וּבְרִיּוֹת וּבְרִיּוֹת מִמֶּנּוּ וכו', מ'זאָל זיין צוריקגעצויגן, ווען מ'מוז נישט [להשתמש במדת העזות דקדושה] זאָל מען זיין צוריקגעצויגן, מ'זאָל נישט זאָגן חלילה ארור שזה ילד ארור שזה גידל (יומא פו), און ס'איז טאַקע א שלעכטע מדה [מדת העזות], און מ'פֿאַלט אריין אין נגיעות און אין פֿגגות און כדומה וכדומה. [ועל כן צירף] מ'זאָל זיך מתבודד זיין בינו לבין קונו ביי יעדער זאך, [לידע] 'וואָס' מ'ברויך יא טון און 'וואָס' מ'ברויך נישט טון, ברויך מען האָבן א דעת תורה, און דרך אָרץ מ'זאָל האָבן. (איבערדעם זאָגט די משנה, ער הייבט אָן צו זאָגן עז כְּמָר, וואָרן אנדערש גייט נישט, שלא יבוש מפני המלעיגים עליו (רמ"א ו"א א, א), אין פֿשטות. דאָס האָט מען נאָך אין יענע צייטן געזאָגט, מ'זאָל נישט ווערן מבוויש מפני המלעיגים עליו אין עבודת ה'. מוז מען האָבן אין זיך עזות. זאָגט די משנה [ווייטער] הוא היה אומר, וועסטו מיינען אפשר דאָס איז א פלוגתא, ס'שטייט א משנה עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן, ס'איז דאָך עפעס א סתירה, וועט ער מיינען דאָס איז צוויי מאָן דאמרים, די וועלן קריגן, איין מאָן דאמר זאָגט זאָלסט זיין אָן עזות פנים, און איין מאָן דאמר זאָגט אָן עז פנים גייט אין גיהנם, וועט מען דאָך מיינען ס'איז א פלוגתא, וועט איינער זאָגן איך וועל מיר אויסקלויבן וואָס איך וויל, דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, מ'קען טון אזוי ווי דער מאָן דאמר און מ'קען טון אזוי ווי דער מאָן דאמר, אָדער אזוי ווי ס'וועט אים טויגן, פונקט פארקערט [ממה שצריך], ווען מ'ברויך צו זיין אָן עזות פנים וועט ער זאָגן איך פארלאָז מיך אויף דעם מאָן דאמר וואָס זאָגט עז פנים [לגיהנם], און ווען מ'ברויך צו זיין א בִּשְׁת פנים וועט ער זאָגן איך פארלאָז מיך אויף דעם מאָן דאמר וואָס ער הייסט מיר זיין אָן עזות פנים, נו טויג דאָך נישט. איבערדעם זאָגט די משנה 'הוא היה אומר', ס'איז דער זעלבער, דאָס איז נישט קיין פלוגתא, דער זעלבער מאָן דאמר וואָס ער זאָגט אָן אז מ'זאָל האָבן איך זיך עזות צו אידישקייט, דער זאָגט אָן זאָלסטו וויסן אָן עזות פנים גייט אין גיהנם ובושת פנים לגן עדן, טאַקע דער מאָן דאמר, 'הוא היה אומר', דאָס איז נישט קיין פלוגתא [וועי"ש עור. ועיין בחינה זו גם בדברי יואל וקהל (עמוד שני) מליל ש"ק ויקהל תשכ"ג].

ועיין עוד בענין זך, בס"ג בלק תשי"ח (לשון קדשו קונטרס קח), ובדברי יואל שמות (עמוד צו) מס"ג שמות תשכ"ז, ובס"ג ווארא תשכ"ז (בדורת בלק לשכנ"ס ח"ה עמוד שט), ובס"ג וישלח תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס ח"ה ד) (א) וס"ג ואתחנן תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס טו ח"ג), ועוד.

^{טז} כמבואר בגמרא יבמות (עט): שלשה 'סימנים' יש באומה זו, הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים. רחמנים דכתיב (ראה יג, יח) וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְרַחֲמֶךָ. ביישנים, דכתיב (יתרו כ, טו) בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה יְרֵאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תִּשְׁאָלוּ. גומלי חסדים, דכתיב (וירא יח, ט) לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת כְּבוֹד וְאֶת יִצְוָה בֵּיתוֹ וְגו' [לעשות צדקה ומשפט]. ובדברים רבה (ג, ד): אמר רבי חייא, שלשה טובות הן ביד ישראל, ואלו הן, ביישנים ורחמנים

[און] אַזוי אַלע מַדוּת.

[וכגון מדה השניה של בני ישראל, הוא שהם] רַחֲמָנִים^{טז}. [און] חֲלִילָה אַז מ'הָאָט רַחֲמָנוּת וואו מ'ברויך נישט [על זה נאמר (משלי יב, י) וְרַחֲמֵי רָשָׁעִים אַכְזָרִי. ועל זה הזהירה התורה] וְאַלְהֵ הַמִּשְׁפָּטִים, ווי דער רמב"ן זאָגט^{יז} [כי רק במשפטים יעמידו את התורה, ווייל] אַז מ'איז זיך מַרְחֵם [און] מ'גִּיט נישט אַרויס קיין מִשְׁפָּט אָמֶת, דאָס איז דער חורבן העולם, אַז מ'הָאָט רַחֲמָנוּת צו רעטן אים [למי שמתחייב בדינו]^{יט}.

וגומלי חסדים. ביישנים מנין, שנאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם. רחמנים וכו'. גומלי חסדים מנין, שנאמר (עקב ז, יב) וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד.

ובמדרש תהלים (ממור יז): שלש 'מתנות טובות' נתן הקב"ה בישראל, ואלו הן, רחמנים, ביישנים, גומלי חסדים וכו'. ביישנים, שנאמר (יתרו כ, יז) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. הרי סימן לביישן, שאינו חוטא. וכל שאין לו בושת פנים, ברי שלא עמדו אבותיו על הר סיני וכו'.

במשנה דאבות (ב, ה): אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הביושן למד [פירש הברטנורא: שהמתבייש לשאול שמא ילעיגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו], ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחפזים. ובמקום שאין אָנְשִׁים, הַשְׁתָּדֵל לְהִיּוֹת אִישׁ.

ברמב"ן ריש עקב (ז, יב): והזכיר אַתְּ הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה, להזהיר מאד במשפטים, כי לא יהיה עם רב כולו נזהר במצות כולן, שלא יחטאו בהן כלל, רק במשפטים יעמידו התורה, כמו שנאמר בהן (תצא כא, כא) וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִירָאוּ. • ועוד כי רבים ירחמו מלסקול האיש ולשרוף אותו, אחרי שנעשת העבירה, כמו שנאמר (שופטים יט, ג) לֹא תִחָסֵד עֵינֶיךָ. • ועוד שיראו מן התקפים ומן המטעים, כמו שאמר (דברים א, יז) לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֵלִיקִים הוּא, ואמר בנביא השקר (שופטים יח, כב) לֹא תִגְוְרוּ מִמֶּנּוּ. • והזכיר כֹּל אֵלֶּה בְּמִסִּית, לֹא תֵאָכֵל לוֹ לֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תִחָסֵד עֵינֶיךָ עָלָיו וְלֹא תִחָסֵד עָלָיו וְלֹא תִחָסֵד עָלָיו (ראה יג, ט), ויזהיר לֹא תִשְׁמַע אֵלָיו, מפני הטענות, וְלֹא תִחָסֵד עֵינֶיךָ מפני הרחמנות שירחמו רכי הלבב על הנידונים, ולא תכסה, שלא תשתוק בעבור תקפו ויראת בני משפחתו.

ועיין בספר המצות להרמב"ם (מ"ע קעו): היא שצונו למנות שופטים ושוטרים, שיכריחו לעשות מצות התורה, ויחזירו את הנוטים מדרך האמת אליה על כרחם, ויצו לעשות טוב ויזהירו מהרע, ויעמידו הגדרים על העובר, עד שלא יהיו מצות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש. וכן הוא בספר החינוך (מצוה צא). ועיין גם בספר חרדים (פרק כא, אות לה לו).

ועיין באורך בחובת הלבבות (שער עבודת האלקים, פרק י): אמרה הנפש, כבר הבינתי מאמרך והקשבתי לכל מה שזכרת, ואני מתחננת אל כבודך, שתבאר לי המקומות, אשר אשתמש בהם במשובח ובמגונה במדותי, אשר בהשתמשי בהן שם ישבחוני עליהן ויודו שימושי בהן. • אמר השכל, מדותיך רבות, אזכיר לך מהן מה שנודמן לי בקצרה, והוא שבמדותיך שתי מדות הן השמחה והאבל, והן זו כנגד זו. ואופני השימוש בשמחה, כשתבטחי בהנאה קיימת תמיד ולא תתערב בה תוגה, ולא יאירע לך פגע, התירי המדה הזאת. אבל מקום השימוש באבל, כי יפגשך דבר מצער, קיים תמיד, ואין בך יכולת לדחותו ולא פנים להתפרד ממנו, התירי גם כן מדת האבל והשתמשי בה. • ובכלל מדותיך שתי מדות והן המורא והתקוה, ומקום המורא, שתהיי בענין שמבאי אל הענין שיצטרך (יגא: טישטרך), ולא תהיה לך אחריתו טובה, ואין בך כח ויכולת לדחותו מעליך, אך מקום התקוה, שתשתדלי בהקדמות המבואות הטובה אליך ומחייבות לך הנעימות, מבלי מונע שימנע מהן ולא דבר שיבדיל בינך וביניהן, בעשות המצוות שצויה הקל לעשותן מפני טוב אחריתו. • ובכלל מדותיך שתי מדות הגבורה והמורץ, ומקום השימוש בגבורה, בפגוע באויבי ה' להלחם בהם, וסבול כל עצב וכל נסיון ברצון הבורא יתעלה, ורצון חסידיו, כמו שכתוב (תהלים מד, כג) כִּי עֲלִיף הִרְגֵנוּ כָּל הַיּוֹם נִחַשְׁכֶּנּוּ צָאֵן טָבָחָהּ, ואמר (שם קמא, ה) הִקְלַמְנִי צָדִיק חֶסֶד יוֹכִיחֵנִי. אך מקום המורץ, בפגוע באוהבי ה', שלא להילחם בהם ובאנשי עבודתו, ושתאחרי מעמוד כנגד מוכיחך בנפשך או שיש בך טובתך, כמו שכתוב (מלכים ב' כב, יז) יֵצֵא רֶךְ לִבְךָ וְתִקְנַע מִפְּנֵי ה'. • ובכלל מדותיך שתי מדות הבושה והעזות, ומקום הבושה, בהמרות המטיב לך בטובתו על פניו ובין ידי, ובהוכיחו אותך כעדיו הטובים והרעים, ופגיעת נביאיו, כמו שכתוב (יחזקאל מג, י) בֶּן אָדָם הִגֵּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּתַח ויִקְלְמוּ מַעֲוֹנוֹתֵיהֶם, ואמר (עזרא ט, י) אֱלֹקִים בִּשְׁתֵּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹקִים פְּנֵי אֱלֹקֶיךָ. ומקום מדת העזות, בפגיעת הרשעים ואנשי העבירות והחולקים על האמת, ולצוות בחסי, ולהזהיר מן הגנות, ולהוכיח החוטאים, ולהוכיח הקטנים והגדולים, כמו שכתוב (ישעי נ, ז) שְׁמָתִי פֶתַח לְמִישׁ וְאָדַע כִּי לֹא אָבוּשׁ. • וכן שתי מדות הכעס והרצון, ומקום הכעס, בנטות מדרך האמת ומדין הצדק, והגברת השקר על האמת ואושי. ומקום הרצון, בהפיל כל הדברים על אופניהם, ולהניחם על מכוניהם, ובלכת בדרכי האמת בהם. • וכן שתי מדות הרחמים והאכזריות, מקום הרחמים על הדלים והעניים והחולים והפורשים מן העולם, ומי שאינו מכיר אופני טובותיו, ומי שאינו יודע להנהיג עצמו, והאסור ביד אויבו, ומי שפקד טובה רבה, והמתחרט על עוונותיו, והבוכה על מה שעבר מחטאיו מיראתו את עונש האלקים. ומקום האכזריות בהיפרע מן הרשעים והניקם מן המשחיתים בארץ, כמו שאמר

און אַלעס [איז אַזוי].

[וכגון מדה השלישית שבישראל, הוא שהם] גומלי חסדים. [ולעומת זה] ווידעראום לא עלינו אַלע שְׁמִדוֹתֵי עַר ווערן אויפגעהאַלטן פון גמילות חסדים, פון 'אידישע' גמילות חסדים.¹

מ'דאַרף 'וויסן' וואו יא, און וואו נישט.

[און] אַזוי איז אַלדינגס, [שעל כל ענין שבתורה שייך בו שאם לא זכה נעשית לו סם המות].

כ

וכן הוא בעסק התורה וכדלעיל. ולכן רואין שהעובדי ה' ומבקשי האמת מוצאין בדברי התורה את הדרך הנכון לילך בה, ולעומת זה אותם המטים עלקלקלות גם כן מוצאין ראיות לדברי טעותם מן התורה עצמה

[וכן בעסק התורה עצמה] זעט מען [אז] אַלע עובדי השם באַמַת, וואָס זיי גייען אין ריכטיגן וועג, [זיי טרעפן וואו] אַלעס שטייט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, אַלעס טרעפט מען אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.

און [ווידעראום] די אַלע עובדי רצונו, [און] די אַלע מחריבי עולם, 'די' טרעפן אויך אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, דעס וואָס 'זיי' ווילן. זיי טרעפן, און [אזוי] זענען זיי מַהפֶּךְ דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, און מ'טרעפט [עס] אויך אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. און קצרי הדעת [הנמשכים אחריהם] זאָגן אַז 'דאָס' איז די תּוֹרָה, [ווייל] מ'פאַרשטייט נישט .. [להבחין בין דרך האמת לדרך השקר].

כא

ולכן צריכין דעת והתבוננות גדול, להבין ולהכיר בכל ענין איזה דרך ילך בה, והאיד להתנהג עם כל מדה לטובה ולא לרעה

[איבערדעס] דאַרף מען האָבן 'דַעַת', [אז] מ'זאָל פאַרשטיין וועלעכעס [איז דער ריכטיגער וועג], דאַרף מען וויסן [ביי יעדע זאך] 'וויאָזוי' מ'דאַרף זיך נוהג זיין.

הכתוב (ראה יג, ט) וְלֹא תַחֲסֹם עֵינֶיךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תִכְסֶּה עָלָיו. ○ וכן שתי מדות הגאווה והענוה, מקום הגאווה והגובה, כשתפגעי בכופרים באלקים ובנוטים מעליו, אל תשפילי ואל תיכניעי להם, שלא תראי כמצדקת אותם ונוטה אחר דעותם המשחיתות, אך התיירי מדת הגאווה והגובה, המורה על היפך דעתם ומיעוט רצונך בהם, כאשר ידעת מענין מרדכי והמן. ומקום השימוש בענוה, בפגיעתך אדם חסיד ונבר, וירא אלקים, וחכם בתורתו, ומתעסק בעבודתו, ומי שיש לו עליך טובה וחסד וְאֵת חֵיבַת לְגוּמְלוֹ עָלֶיךָ, כל שכן מי שגדלו ועצמו טובותיו מגמולך עליהם, וכן שתקחי הדין לאלקים מעצמך, כמו שכתוב (בחקתי כו, מא) או אַז יִפְנֶע לְבָבְךָ הָעֵרֶל וְאֵן יִרְצוּ אֶת עֵינֶיךָ. ○ וכן שתי מדות האהבה והשנאה, מקום האהבה למי שיסכים עמך על עבודת האלקים ועל מה שישמחך באחרית עניןך. ומקום השנאה למי שעובר על רצון האלקים, ועמד כנגד אנשי האמת, והביאך אל מה שמקציף בוראך, כמו שכתוב (משלי כח, ד) עֹבֵר תּוֹרָה יִהְיֶה לְרֵשַׁע וְשֹׁמְרֵי תּוֹרָה יִתְגַּדְּרוּ בָּם. ○ וכן שתי מדות הנדיבות והכילות, ומקום הנדיבות לשום כל דבר במקומו, ולתת לכל בעל מדה חמודה מן המומן והחכמה, כפי מה שראוי לו, כמו שכתוב (שם ג, כז) אֵל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו בְּהִיּוֹת לְאֵל יָדֶךָ לַעֲשׂוֹת, ואמר (שם ה, טו) יִפְּצוּ מַעֲיִנְתֶּיךָ חוּצָה. ומקום הכילות, על האכזרים והפתאים, ומי שאינם מכירים את עצמם, ולא ערך הטובה עליהם, כמו שכתוב (שם ט, ז) יִסֵּר לִי לֶקַח לוֹ קֶלֶן וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע וּמוֹם, ואמר וזכרונם לברכה (חולין קלג). כל העושה טובה למי שאינו מכירה, כאילו זורק אבן למרקוליס. ○ וכן שתי מדות העצלה והחריצות, מקום השימוש בעצלה, בתאוות הבהמיות, אשר הנאותיהן חולפות מן האדם, ויישארו עליו חרפתן בעולם הזה וענשם לעולם הבא. ומקום החריצות, בהנאות הרוחניות, ובמעשים שמתכוונים בהם להגיע אל רצון האלקים יתברך, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט, ט) חֲשֵׁתִי וְלֹא תִתְמַהֲמַתִּי לְשֹׁמֵר מִצְוֹתֶיךָ. ○ ומה שזכרתי בשער הזה, די לבוחר בדרך הישרה, ומבקש האמת לעצמו, וחפץ בחכמה למענה, וְהִקְלִי יָפֵק אוֹתוֹ אֶל דְּרִיכַ עֲבוּדוֹ בְּרַחֲמֵי, אמן.

² שעוקרי הדת מעמידים קופות שונות שהם נועדים כאילו לעשיית חסד, כדי לקבץ על ידי זה ממון למטרותיהם מתמימי לב, והקצירי דעת נמשכין אחריהם ותומכין בהם בכוונה ליטול חבל בעשיית חסד, ובאמת הם תומכים 'בעקירת הדת' המעוטף במסוה של גמילות חסד.

כב

ביאור הנמרא: דַּעְלָךְ סִנִּי לַחֲבֵרָךְ לֹא תַעֲבִיד, וְאִידֶךָ פִּירוּשָׁהּ הוּא זֵיל גְּמֹר

איך האָב געזאָגט אַ רָמָז, [אין דעם וואָס] די גמרא זאָגט^{כא}, וְאֶהְבֶּתְ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ, זֶה כָּלֵל גְּדוֹל בַּתּוֹרָה^{כב}. [ווען] ער האָט געזאָגט [נכרי אחד להלל הזקן, גיירני על מנת] שְׁתַּלְמַדְנִי כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָהּ עַל רֶגֶל אֶחָד, [השיב לו הלל הזקן] מַה דַּעְלָךְ סִנִּי לַחֲבֵרָךְ אֶל תַּעֲבִיד, וְאִידֶךָ פִּירוּשָׁהּ הוּא זֵיל גְּמֹר.

ער הייסט מיר גיין לערנען, פִּירוּשָׁהּ הוּא [זֵיל גְּמֹר. אָבער דו] האָסט דאָךְ מיר גאַרנישט געזאָגט.

כג

נאָר דער רמב"ן זאָגט, ס'שטייט וְאֶהְבֶּתְ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ, [און ס'שטייט] לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (בהר כה, יז), איבעראַל שטייט לְרַעְךָ און כְּמוֹךָ, און אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ, - דער אור החיים הקדוש זאָגט עס^{כג}, - איבעראַל שטייט [כגון לשון] עֲמִיתוֹ [דייקא. בכדי] מ'זאָל וויסן [וא] דאָס מיינט מען אַלץ נאָר די וואָס זיי זענען אין דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה.

וואָרן טאַמער זענען זיי אָפִיקוֹרְסִים, דעם טאָר מען נישט לִיב האָבן, [ואדרבה] מַצְוָה לִשְׁנֹאתוֹ שטייט^{כד}. [ולזה מדגיש הכתוב דמיירי] נאָר כְּמוֹךָ און עֲמִיתֶךָ.

^{כא} בגמרא שבת (לא): : שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו בַּאֲמַת הַבֵּינִן שְׂבִידוֹ. בא לפני הלל, גייריה, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא זיל גמור.

^{כב} לשון זה הוא בתורת כהנים (קדושים פ"ד, יב): וְאֶהְבֶּתְ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ (קדושים יט, יח), רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה. [וכן הוא בבבא שבת רבה (כד, ז), וברש"י קדושים (סג)]. - והכוונה בכאן על לשון הגמרא שברברי הלל "זו היא כל התורה כולה".

^{כג} באור החיים הק' קדושים (יט, יח): ונתחכם ה' לצוות בענין הנהגת ישראל זה עם זה בהדרגה, מצוה א' לא תִשָּׂא, ב' לא תִקַּם וגו', ג' וְאֶהְבֶּתְ. ודקדק לומר אַחִיךָ, עַמֶּךָ, לומר שאין מַצְוָה אלא על אנשים שעושים מעשה עמך, אבל שונאי ה' כגון המומרים והאפיקורסים, אסור לאהוב אותם, ואדרבה צריך לשנאותם, כאומרו (תהלים קלט, כא) הָלוֹא מִשְׁנֹאֵיךָ ה' אֲשֶׁנָּא.

^{כד} בגמרא פסחים (קג): : שלשה הקב"ה שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיועד עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד, כי הא דטוביה חָטָא ואתא זיגוד ואסאיד ביה קמיה דרב פפא, נגדיה לזיגוד, אמר ליה טוביה חטא וזיגוד מינגד, אמר ליה אין, דכתבי (דברים יט, טו) לא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ, וְאֵת לַחוּדָךְ אִסְהַדַּת בִּיה, שם רע בעלמא קא מפקת ביה. אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב, מותר לשנאות, שנאמר (משפטים כג, ה) כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵא רֵעֶךָ תַּחַת מִשְׁאָל, מאי שונא, אילימא שונא נכרי, והא תניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא נכרי, אלא פשיטא שונא נכרי, וְאֵת שְׂרִיטָא לְמַסְנִיָּה, והכתבי (קדושים יט, יח) לֹא תִשָּׂא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְכֶּךָ, אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא, כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, מאי שָׂנֵא האי, אלא לאו כי האי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר מַצְוָה לִשְׁנֹאתוֹ, שנאמר (משלי ח, יג) יִרְאֵת ה' שְׁנֹאת רָע. [ועיין עוד בגמרא בבא מציעא (לב, ז), ובתוספות שם].

וברמב"ם (רוצח יג, די) ובשלחן ערוך (ח"מ רעב, יא): : השונא האמור בתורה, לא מעו"ג הוא אלא מישראל. והיאך יהיה לישראל שונא מישראל, והכתוב אומר לא תִשָּׂא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְכֶּךָ, אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר, הרי מצוה לשנאותו, עד שיעשה תשובה וישוב מרשעתו. ואף על פי שעדיין לא עשה תשובה, אם מצאו נבהל במשאו מצוה לטעון ולפרוק עמו וכו' [עיי"ש עוד].

ועיין עוד בגמרא שבת (קטו): : הגליונים וספרי מינין נפירש": וכתבו להן תורה נביאים כתובים כתב אשורית ולשון הקודש, אין מצילין אותם מפני הדליקה. רבי יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונון, והשאר שורפן. אמר רבי טרפון, אקפא את בני שאם יבאו לְיָדִי שֹׁנֵא אֶשְׂרֹף אותם ואת האזכרות שבהן, שאפילו אדם רודף אחריו להורגו ונחש רץ להכישו, נכנס לכת עבודה זרה ואין נכנס לבתייהן של אלו, שהללו מכירים וכופרין והללו אין מכירים וכופרין [נכרים העובדים עבודה זרה אין מכירים, שהרי כבן גדול, וכך למדום אבותם], ועליהן הכתוב אומר (ישעי' נו, ח) וְאֶחָד הִדְלֵת וְהַמְזוּזָה שְׁמֹת זִכְרוֹנָךְ [וזכרון הוא בידך ואינה שכתה לך, אלא שהשלכת אותי אחרי הדלת]. ○ אמר רבי ישמעאל, קל וחומר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה יִמָּחֶה עַל הַמֵּים, הִלּוּ שְׁמִטִּילִין קָאָה וּתְחִירֵיהֶן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאִבְהֵיהֶן בְּשִׁבְעִים, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. וְעַלֵּיהֶם אָמַר דָּוִד (תהלים קלט, כא-כב) הָלוֹא מִשְׁנֹאֵיךָ ה' אֲשֶׁנָּא וּבְתַקְוַת מִמֶּנִּי אֶתְחַבֵּט תַּכְלִית שְׁנֹאֶה שְׁנֹאֵתִים לְאוֹיְבֵים הָיוּ לִי.

כד

[איבערדעם] זאָגט ער [הלל הזקן לאותו הגר], אַז דו ווילסט וויסן די תורה, דו ווילסט וויסן וואָס צו לערנען, אַז דו ווילסט וויסן וויאָזוי, זאָלסטו וויסן וואָהבֿת 'לרעפֿן' פֿומֿף. דאָ שטייט צוויי זאכן, אַז דעם וואָס מ'ברויך ליב צו האָבן, ברויך מען ליב צו האָבן פֿומֿף. און אַז ס'איז [רק] לרעפֿן, און [נישט צו] דעם וואָס מ'ברויך נישט צו ליב האָבן.

וואָיך פֿירושָה, אַז דו וועסט וויסן דעם פֿשט אין 'דעם' פֿסוק [את מי בא למעט, שהוא 'האיד' הנרמז בפסוק], זיל גמור, קענסטו גיין לערנען [תורה].
[אַבער] אַז נישט, ווייסטו דאָך נישט ביי וועמען צו לערנען [ולכות לסם חיים שבתורה]. וואָרן דו קאָנסט דאָך לערנען פֿונקט דעם הַיפֿף [מדרך התורה וכוונתה]^{כה}.

כה

היוצא מזה לענינינו: בנוגע לסדרי הישיבה ועוד

פֿאַרוואָס איך וויל דאָס אַרויסברענגען.
איך וועל זאָגן בַקצור, איך וועל נישט מאַריר זיין מיט קיין דרושים.
איך מוז זאָגן, [ובחינת] מַגְלָה טַפַּח וּמִכְסָּה טַפָּחִים^{כו}. [און] נישט טַפָּחִים, [רק] אַן אַ שיעור, נישט נאָר צוויי טַפָּחִים.

די ישיבה, מ'פֿלאָגט זיך [די הנהלה, און] מ'לייגט אַריין כוחות, [אמנם לעומת זה] געפינט זיך יחידים [שמדברים נגד ההנהלה ואינם צייתים להם, והולכים בדעת עצמם]^{כז}. איך זאָג נישט [שהם רבים העושים כן, ס'איז] נישט קיין סאך, [נאָר] יחידים, וואָס ס'איז [אַבער] אַ געפערליכער שריט [שיכול לקלקל גם להרבים]. ווי ער זאָגט [האויז לב, ל] אַיִכָּה יִרְדָּף אַחַד אֶלֶף, אַיינער קאָן [טון] רדיפות - [אין] רוחניות - [ער] קאָן אַריינקריכן אין בויך אַריין פֿאַר טויזענט.

כו

[וכתיב בפרשתן] וְרָדוּ בָכֶם שְׂנְאֵיכֶם, זאָגט רש"י^{כח}, איני מעמיד [לכם שונאים] אלא בָּכֶם וּמִכֶּם. [משום דקשה לו] וואָס עפעס אַ טאַפֿלט לְשׁוֹנִי^{כט} [דתיבת בָּכֶם מיותר, דכבר נאמר ונתתי פְּנֵי בָכֶם. ולזה מפרש רש"י כך].

ובפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין י, א): וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם (הם הי"ג עיקרי האמונה שחשב שם) ונתברר בה אמונתו בה, הוא נכנס בכלל ישראל, ומצוה לאהבו ולרחם עליו, ולנהוג עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחוה. ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות, מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא והוא מפורשע ישראל. וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות, הרי יצא מן הכלל, וכפר בעיקר, ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, ומצוה לשונאו, ועליו נאמר הלא משנאך ה' אֶשְׂנָא.

^{כה} ועיין בשו"ת דברי יואל (קח, כב) וז"ל: ומובן שמה שכתבתי לשאול את חכמי ירושלים, אין כונתי ח"ו לשאול אותן שיש לכם אפילו קצת נטיה למלכות המינוח רח"ל, שזה מסמא את העינים שלא להכיר את האמת בשום ענין שבועלם. וכונתי רק על אותן החכמים המאמינים אך בהשי"ת ובתורתו הק', ובשועות משיחו, ולא חלק לבם להשפעת הדור של עקבא דמשיחא, אשר עליהם התנבאו חז"ל (סנהדרין צו). ואמרו יראי חטא ימאסו וסר מרע משתולל, ואתה דע לך.

^{כז} לשון המורגל בספרים, על פי לשון הגמרא בברכות (כג:).

^{כח} ועיין להלן באות כט.

^{כח} ברש"י (כו, יז), וְרָדוּ בָכֶם שְׂנְאֵיכֶם. שאני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם, שבשעה שאומות העולם עובדי אלילים עומדים על ישראל, אינם מבקשים אלא מה שבגלוי, שנאמר (שופטים ו, ג-ד) וְהָיָה אִם יִרְעֵ יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדִּין וְעָמְלָק וּבְנֵי קֶדֶם וגו' וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוֹל הָאָרֶץ, אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם, הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכו'.

[ומסביר עוד רש"י ווייל] די גוים זוכן נאָר מה שִׁבְגָּלוּ, און 'די' זוכן דעם מַטְמוֹנוּת.

כו

[ולכאורה צריך ביאור] וואָס פאַר אַ מַטְמוֹנוּת [מיינט מען], מ'קען [דען] נישט געוואָר ווערן, [אַז] מ'גייט זוכן. אַז די גוים קומען אַריין, זוכט מען אַרויס אַלע באַהעלטענישן [אף אים אין מגלים להם מכם ובכם].

[אמנם הכוונה] 'מַטְמוֹנוּת' איז טייטש אינעווייניג, [אין] דעם פֿנימיות הַלֵּב לא. איבערדעם זאָגט ער בָּכֶם טאַקע, וּמָכֶם. [שיחידים 'מכם', הם מקלקלין המטמוניות שבלב אחרים 'שבכם'].

כח

זאָל מען וויסן [לעניינן]. אַזוי ווי ס'איז דאָ אויף דער וועלט מַחְרִיב עוֹלָם, אינדרויסן, מיט פֿתות שוֹנוֹת, מיט דַּעוֹת שוֹנוֹת, [פון] אַפִּיקוֹרְסוֹת מיט מינוֹת, די דַּרְכִּים מַעֲקָמִים [הגורמים קלקול בכרם בית ישראל].

זאָלט עטס וויסן, די זעלבע סֵטְרָא אַחֲרָא שטעלט אויף [מחריבים אויך] צווישן 'אידישע' אידן, [און] דִּיקָא מיט אַ לְבוֹש פונעם פרומסטן אופֿן. [און] אַזוי ווי קְנָאוֹת 'האַלט אויף' די וועלט, [און] דאָס אידישקייט, אַזוי איז פאַרהאַנדן אַ 'קְנָאוֹת' וואָס ס'מאַכט חָרוֹב די וועלט.

ביים בַּעַל דָּבָר איז נישט פאַרהאַנדן [שיטעה בדרכו], ער פּאַפּט זיך נישט, שטעלט ער אויף [גם בתוך המחנה, אנשים המקלקלים ומחריבים את הרבים]. איבערדעם זאָל מען וויסן, דער שְׁטֵן שטעלט אויף בָּכֶם פון ענק, וּמָכֶם טאַקע, [צו אַריינקריכן] אינעווייניג אַריין, אין פֿנימיות, אינעווייניג שטעלט מען אויף.

כט פירוש, 'תור' לשון.

ל כן מפרש בפי' הרא"ם וז"ל: ומייתורא ד'בכם' קא דרשי ליה, דהוה ליה למכתב 'יָרְדוּ שְׁנָאִיכֶם', וממילא בהם קמירי, ועוד דלעיל מיניה כתיב וְנִתְּתִי פָנֶי בָכֶם וְנִגְפָתֶם, אלא על כרחך לומר לדרשא הוא דאתא, לומר שהרודים יהיו מכם ובכם. והוצרכו לומר 'מכם ובכם' תרתי, מפני שמהמרש משמע שהרודים יהיו מכם, ומהמקרא משמע שירדו בכם, לפיכך הוצרכו להרכיב שניהם, להודיע שפירוש בָּכֶם דהכא הוא שהרודים יהיו מהאנשים שבכם שטעמו שהרודים יהיו מכם.

אמנם לתכן שכונת רבינו כאן הוא באופן אחר, שמקשה כאן מדיליה על 'כפל' הלשון שברש"י, שכתב 'בכם ומכם'. ושוב ממשיך להביא גם סוף דברי רש"י, ומקשה גם על זה, דמהו המטמוניות. ולהלן בהתירון אפשר לפרש שנרמז גם ביאור כפל לשון זה שברש"י. [ומ"מ כתבנו בפנים על פי המבואר כן בפי' הרא"ם, ועל פי המבואר בדברי רבינו בדרושים אחרים, שמקשה רק על ענין 'מטמוניות'].

לא וז"ל רבינו בס"ג וארא תשכ"ה: דער כלל איז ווי ער זאָגט יָרְדוּ בָכֶם 'שְׁנָאִיכֶם, בכם ומכם, זאָגט רש"י, וואָרן אַז די גוים גייען, זוכן זיי נישט קיין מטמוניות, אבער אַז מ'האָט אייגענע שונאים, פון אידן אליין, די קריכן אַריין אין די מטמוניות. אזוי זאָגט רש"י. ○ לכאורה וואָסערע מטמוניות?, און זיי [הגוים] זוכן נישט? זיי זוכן נישט די באַהעלטענישן וואָס מ'לייגט אוועק? ○ [אמנם] דער עיקר [מיינט מען], די מטמוניות איז דאָס פֿנימיות הַלֵּב, וואָס ס'טוט זיך אין די הערצער. גוים קאַנען נישט אַזוי אַריינקריכן אין די הערצער, מ'זאָל וויסן וואָס ס'שאַדט פאַר יודען, [אין] דאָס פֿנימיות, די מחשבות. אָבער אידן, די ווייסן דאָך, זיי האבן דאָך געלערנט און זיי זענען מקובל, זיי ווייסן, זיי האבן [נאָך] אזויפיל געפיל, זיי פאַרשטייען - אַז מ'ויל חלילה פאַרדאַרכן - וויאָזוי מ'קריכט אַריין אין די מחשבות, און מ'וואַרפט אַריין ספיקות אין דער אמונה, און אין יעדן פרט. אזוי ווי מ'זעהט בעה"ר, אַז אידן האָבן זיך פאַרלייגט אויפֿן כלל ישראל כאַפט עס אַריין [אין] די גאנצע וועלט, בענוותינו הרבים דאָס זעה מיר דאָך בחוש, וויאָזוי מ'ווערט געכאַפט אינעם פֿנימיות הַלֵּב, [אפילו ווען] מ'ווייסט גאָרנישט ווער און מ'ווייסט גאָרנישט ווען, ס'דאַכט זיך [אַז] מ'איז נאָך א שומר תורה ומצות, און מ'איז אינעווייניג אַזוי ווערעמייג, מיט מינוֹת, און מיט הרהורי עבירה, און מ'איז שוואַך אין דער אמונה, מ'גלייבט נישט אין ביאת המשיח בעה"ר, בעה"ר גאָר א גרויס טייל פון אידישע יודען, און אמאל אויסערדעם אין די עיקרי האמונה.

כט

דאָס מוז איך זאָגן. [ווייל] איך הער ס'איז דאָ [יחידים כאלן], ס'איז אַזוי, אַזוי איז אין בית המדרש [בין הבעלי בתים], און אַזוי צווישן די בחורים. נישט קיין סאך, [אַבער] יחידים איז דאָ, וואָס זיי גייען אַרום מַדְעַת עֵצְמָם, מ'פרעגט נישט נאָך קיין הנהלה, מ'האַט נישט קיין דָּרָך אַרץ פאַר קיינעם, מ'רעדט זיך איין אַז מ'ווייסט אַלעס. און ס'איז דאָ אַזעלעכע וואָס זיי זאָגן אַז מ'פאַפט 'מיך' אויס [די הנהלה], אַזאַ טפֿשוֹת [זאָגט מען].

זאָל מען וויסן, די זענען די שְׁלוּחִים פון די סְטֵרָא אַחֲרָא [אף שהם באים בלבוש של 'קנאות'], די זענען די אַרגסטע, [ווייל] דאָס פאַרדאַרבט [מכפנים בתוך המחנה]. [איך מוז דאָס זאָגן], פאַרפאַלן ווי אין בראַד^ל.

ל

איך בין מְגַלָּה דַעַת, אַז איינער איז נישט צופרידן, אַז איינער קלערט איך בין מיך טוֹעָה, - איך קריך נישט אַריין קיינעם, איך 'נייט' נישט קיינעם, - נאָר איינס [בעט איך אים], ער זאָל זיך געזונטערהייט גיין, ער זאָל זיך נישט געפונען מער דאָ אין די ישיבה, ער זאָל זיך נישט געפונען מער אין בית המדרש ..

זאָל מען וויסן [אַז] 'דער' מאַכט חָרוּב.

דאָס איינע זאָג איך אָן, עפעס אַנדערש קאָן איך נישט זאָגן, איך זאָג נישט קיינעם ער זאָל גיין נאָך מיין דַעָה נאָך, נאָר וואָס דען, נאָר 'גיין' זאָל ער זיך פון דאַנעט, [ווייל] מ'קען נישט אַזוי 'פירן'. [און] אפילו ס'איז [נאָר] מוֹעֲטִים, ס'איז יחידים, אָבער דער סוף איז פון דעם [אַז] דאָס מאַכט חוֹרְבָנוֹת [בתוך הרבים]^ל.

לא

ביאור דברי רש"י בפסוק: וְרַדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מָאָה

ווי זיי זאָגן, [אויף דעם וואָס] ס'שטייט [בפרשתן] וְרַדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מָאָה [וּמָאָה מִכֶּם רַבָּה יִרְדְּפוּ], אויף דעם זאָגט רש"י^ל, וכי כך הוא החשבון, [אלא] אינו דומה מוֹעֲטִין העוֹשִׂין, לְמִרְבִּין העוֹשִׂין.

פרעגט דער מזרחי^ל, מילא דאָ קען איך זאָגן ביי גוטס, אַז מְרֻבִּין הָעוֹשִׂין איז מער דער זכות. אָבער ס'שטייט דאָך אָבער [אויכעט] (האזינו לב, ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף

^ל העיר "בראָד" שבגבול מדינת פולין היתה עיר גדולה, ומי שרצה לברוח ממדינת רוסיה וכדומה ובא לשם, היה קשה למצוא אותו ונעשה "פאַרפאַלן" שם, כי היתה עיר בין הגבולות שעברה במשך הדורות משלטון לשלטון, עד שניתן לה כדין בפני עצמה ולא נתחייבה למסור לשלטונות פרטי האנשים שבה, ומזה נשתרבו הפתגם על דבר שהוא "פאַרפאַלן" ואין מה לעשות עור בזה, לומר הלשון "פאַרפאַלן ווי אין בראָד". נורבני היה מרגלא בפומיה פתגם זה, ועיקר הכוונה הוא על תיבת "פאַרפאַלן", רק שהיה אומרו בלשון המליצה שהיה מורגל באירופע].

^ל ועיין עוד בענין זה בלשון רבינו (מכתי"ק) בעל הגאולה ועל התמורה (סוף סימן קיח), ובס"ג נשא תשכ"ז (לשון קדשו אות פו).

^ל ברש"י (כו, ח): חֲמֹשֶׁה מָאָה וּמָאָה רַבָּה. וכי כך הוא החשבון, והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדפו, אלא אינו דומה מוֹעֲטִין העוֹשִׂין את התורה, למְרֻבִּים העוֹשִׂין את התורה. [נהוא מלשון התורה כהנים שם].

^ל בפ' הרא"ם (שם): ויש לתמוה, דאם כן באומות העולם, דכתיב בהו איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה, היה לו לומר ושנים יניסו שני אלפים. אלא הוה ליה למימר שאינן דומין מוֹעֲטִין 'הלוחמין' למְרֻבִּים הלוחמנים, שהרבים נעזרים זה מזה ומתרכבה כחם, דומיא דכל טונא דמדלי אגיש על כתפיה אינו אלא שליש משאו (רש"י שלח יג, כג). דליכא למימר התם נמי איכא למימר אינו דומה מוֹעֲטִין העוֹבְרִין על התורה, למְרֻבִּין העוֹבְרִים על

וְשֵׁנִים יָנִסוּ רֶכְבָּהּ, בִּי אֲמוֹת הָעוֹלָם, [וכן הוא] בִּי בְּעֵלֵי עֲבֹרוֹת, בִּי רְשָׁעִים. אִיז דַּעַן [דָּאָרְט] אִוִּכְעֵט [כך, כִּי] אַז ס'אִיז מְרֻבֵּינִי הָעוֹשִׁין הָאֶבֶן זֵי אַ גִּרְעֵסֶרֶן כַּח, אַ גִּרְעֵסֶרֶן זָכוֹת [או עוֹשֵׁן]. - אַזֵּי פִרְעֵגֶט דַּעַר מִזְרַחִי.

לב

נָאָר וּוּאָס דַּעַן, דַּעַר אָמַת אִיז אָבַעַר אַזֵּי [גם בפשטות].
[אז] אִינַעַר אִיז דָּא, אִינַעַר קַעַן אָסאַךְ אִוִּפֶטוֹן [לטובה], אַז ס'אִיז צוויי אִיז עס שטאַרקער. פֿאַרוואָס, [ווייל] יעדער אִיז אַן אַנדערע מִדָּה, יעדער האָט אַן אַנדערע בְּחִינָה.

ווי די גמרא זאָגט^ל, אַזֵּי ווי מ'אִיז נישט גלייך [אדם אחד לחבירו] אין די פֿרַעפּוֹפֿין, [אזֵּי אִיז מען נישט גלייך אויך] אין די דַּעֲוֹת, און אין די מִרְאֹת, [נאָר] יעדער אִיז געבוירן מיט אַן אַנדערע בְּחִינָה, אִין אַחַד דּוֹמָה לַחֲבֵירוֹ אין קיין שום זאַך.
אִיז דָּא די הַשְׁלָמָה אין אַנדערע זאַכן [במה שלומד כל אחד מחבירו, און דורכדעם וואָס] מ'לערנט זיך אִינַעַר פֿונעם אַנדערן, אִיז מען שטאַרקער אין די קְדוּשָׁה.

לג

[און] אַזֵּי פֿאַרקערט אויך [שלומדים אחד מחבירו שלא לטובה, און] אַז ס'טרעפט זיך אִינַעַר אַ פֿאַרשלעפטע קרענק, און אַז ס'ווערט צוויי און ס'ווערט דריי, ס'ווערט פֿיר, ווערט עס שטאַרקער, קענען זיי מִחֲרִיב זיין אָסאַך מער.
ס'אִיז אויך די זעלבע סְבָרָא, נישט פֿאַר דעם ווייל דער 'זָכוֹת' [ווערט גרעסער, נאָר] דער 'פַּח' אִיז שטאַרקער. [אָבער] דעס אִיז דער פֿון די סְטָרָא אַחֲרָא, ס'קומט דאָך פֿון זייער פַּח, [און] ס'האָט טאַקע אויך אַ שטאַרקערן כַּח [כשהם מרובים העושים, מכשהם מועטין העושים].

ס'אִיז בייַדע אָמַת [הן לזכות והן לחובה, און] ס'אִיז גאַרנישט קיין קְשִׁיָּא.

התורה, שהרבים העוברים על התורה עונשין מרובה מהמועטין העוברים בה, דוכות הרבים מרובה מזכות המועטין שמענו, עונש הרבים מרובה מעונש המועטים לא שמענו. [ונשאר שם בקושיה].

^ל במשנה סנהדרין (לז): לפיכך נברא אדם יחיד, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך. ושלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים. ולהגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד [פרש"י: היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו], כולן דומין זה לזה [כל המטבעות שאדם טובע על ידי ברזל אחת כולן דומין], ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טָבַע כל אדם בחותמו של אדם הראשון [שבחותם הראשון כל הדורות טבועות, שלא היה תחלה אלא חותם אחד], ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם [כלומר חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת. וימשוך ממנה].

ובגמרא שם (לה): ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה, שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא וכו'. תניא היה רבי מאיר אומר, בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו, בקול, במראה, ובדעת. בקול ובמראה משום ערוה, ובדעת מפני הגולגולין והחמסנין.

ובגמרא ברכות (נח): ואמר רב המנונא, הוראה אוכלוסי ישראל [פרש"י: חיל גדול של ששים רבוא] אומר בְּרוּךְ חֶכֶם הָרָזִים, [והוראה] אוכלוסי עכו"ם אומר בּוֹשָׁה אֶמְכֶּם וגו' [ירמ' (יב)]. תנו רבנן הוראה אוכלוסי ישראל אומר בְּרוּךְ חֶכֶם הָרָזִים [פרש"י: היודע מה שבלב כל אלו], שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה. ובתנחומא פנחס (סימן י'): אם ראה אוכלסין הרבה של בני אדם אומר בְּרוּךְ חֶכֶם הָרָזִים, כשם שאין פרצופותיהם שוין זה לזה כך אין דעתם שוין זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעת בפני עצמו, וכן אומר (איוב כה) לַעֲשׂוֹת לְרוּחַ מִשְׁקָל וּמִסֵּם תִּפֵּן בְּמִדָּה, כל בריה ובריה יש לו דעת בפני עצמו.

לד

איבערדעם זאג איך פֿעוד מוֹעֵד, פֿעוד מוֹעֵד דאָרף מען זיך אויף דעם אומקוקן, מ'דאָרף זיך 'היטן' פון דעם, [און] מ'זאָל נישט האָבן קיין שייכות [עם כאלו].

לה

ישׁוב קוּשִׁיאַ ה

וזהו ענין המשל במי שכבר יש לו נר והגיע עמוד השחר, אבל עדיין אינו יודע את הדרך עד שמגיע לפרשת דרכים, והנמשל הוא דאף מי שכבר יש מצוה ותורה, מכל מקום עדיין יכול הוא ליפול בדרכים לא טובים, עד שזוכה להבחנה של תלמיד חכם דסליק ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, שאז יש בו הכח להבחין בכל ענין איהו הדרך הישרה שצריך לילך בה

איבערדעם דאָס איז דער פֿשט [בענין] 'הפרשת דרכים' שבמשל הגמרא.

[כי העולם הזה דומה 'ללילה', כי בכל דבר יש נסיון, וצד סכנה לנטות מדרך הישר, וכמבואר לעיל באורך^{לז}. און אז] ער האָט אַ לעכט אין די האַנט, פון מַצוֹת, ווערט ער ניצול [ממקצת פורעניות (רש"י), וכדמיון המשל שניצול מן הקוצים והגומות].

[און ווען] ס'ווערט עמוד הַשַּׁחַר, [מרויח עוד כן] ער האָט שוין נישט מוֹרָא פֿאַר לִסְטִים און פֿאַר חַיּוֹת. [ובנמשל הוא עסק התורה, שמאירה לו את עינים יותר].

[אמנם אף כשכבר עוסק בתורה, מכל מקום] ער ווייסט אָבער אַלץ נישט 'וואָס פֿאַר אַ וועג' ער וועט גיין. [שהרי] ער קאָן נאָך אַריינפאלן אין אַ דֶרֶךְ אַרְיִין [וואָס] ער זאָל טון דעם אַלעס וואָס די קוצים און די פֿקֶקֶנִים און די לִסְטִים [ווילן, און טוען]. ער קאָן נאָך [אַלץ] אין אַלעמען אַריינפאלן.

[אָבער] אַז דער אייבירשטער העלפט ער איז סליק שְׁמַעְתָּא 'אַלִּיבָא דְהִלְכְתָּא', ער איז בִּפְנֵי 'מִבְחִין' צו זיין ביי אַ 'פֿרָשַׁת דְרָכִים', דער וואָס ער ווייסט [להבחין]. אזי הוא מרויח גם זה לידע את הדרך הנכון שצריך לילך בה].

לו

אבל מכל מקום נקמו בגמרא רק המשל של מי שהגיע לפרשת דרכים, ולא למי שהגיע לדרך ברור. יען כי בעולם הזה לא נמצא שום דבר וענין שאין בו 'פרשת דרכים' רק דרך ברור ומסילה ישרה. והעצה הוא להתייגע בתורה כל כך עד שיוכה להסיק כל שמעתתא וענין אליבא דהלכתא, ואז ידע את הדרך אשר ילך בה

[ומה שלא הזכיר בהמשל שמוצא דרך פשוט, רק ענין פרשת דרכים, הוא יען כן] דאָס איז גאַרנישט פֿאַרהאַנדן אַז ס'זאָל נישט זיין קיין 'פֿרָשַׁת דְרָכִים', [ווילן] אַלדינגס קאָן מען נוצן אויף אַ גוטן דֶרֶךְ, און חֲלִילָה אויף אַ שלעכטן דֶרֶךְ.

[נאָר] אַז דער אייבירשטער העלפט ער איז שוין סליק שְׁמַעְתָּא אַלִּיבָא דְהִלְכְתָּא, [הוא במדריגה כזו, אז] ער קען 'אויסהאַלטן' אַ פֿרָשַׁת דְרָכִים, [ויכול לכוון באיזה דרך לילך].

לז

- דאָס איז אָבער נישט יעדערער^{לח} [קען דאָס אליין וויסן, דערפֿאַר] דאָרף מען זיך 'אונטערואַרפֿן' [תחת מי שגדול ממנו], דאָרף מען וויסן [לשמוע] וואָס 'יענער' זאָגט, [ולהכניע] אונטער אַ הִנְהָלָה. [שהרי] אַז נישט הערט זיך אויף דער גאַנצער כֹּחַ. אַז מ'האָט נישט קיין כֹּחַ, אַז ס'איז נישטאָ קיין כֹּחַ פון קיין הִנְהָלָה.

^{לז} ועיין בענין זה במסלת ישרים (פרק ג) מה שביאר בכוונת מאמר הגמרא בבא מציעא (פג:) מאי דכתיב תִּשָּׁש חֶשֶׁךְ וְיִהְיֶה לַיְלָה בו תִּרְמַשׁ כָּל חֲתוּ יָעַר, זה העולם הזה שדומה ללילה וכו'.

^{לח} וזהו שאמרו בהמשל ונמשל, דאף מי שכבר יש בידו נר מצוה ותורה אור, עדיין הוא צריך לזכות להמדריגה שיוכל להבחין בפרשת דרכים, והוא המדריגה דסליק ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, שלזה צריך סייעתא דשמיא מיוחדת, וכדמסיק רבינו.

[והרי] מיט 'ליצנות' קאן מען מכחיש זיין אפילו השמש בצהרים. -

לח

דאָס איז דער פֿשט, אַז ס'איז 'הגיע' לפרשת דרכים, אַז מ'האָט דערגרייכט אַז מ'קאָן עומד זיין 'אקעגן' אַ פֿרשט דרכים, דעמאלטס [מוצא דרך הנכון, וניצול מכולם].
[דאָגט די גמרא] וויאזוי קאָן מען דאָס דערגרייכן, אַז ס'איז סליק שְמַעְתָּא [אליבא דהלכתא].

[און צו דעם] מוז מען דאָך האָבן סייַעַתָּא דְשְמִי'א^{לט}, [וכמו שדרשו מהפסוק] וְה' עִמּוֹ, שְהִלְכָה כְמוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם^ב. [דע"י עזר ממרזם] קאָן זיין סליק שְמַעְתָּא אַליבא דהלכתא.

לט

ישוב הקושיות בפרשת בחקותי

ישוב קושיא ג

ובדרך זה יבואר גם המדרש שאמר דוד, חשבתי ברכות והם מאל"ף עד תי"ו, כי באמת כל התורה מלאה ברכות מתחלתה ועד סופה, אבל דא עקא שבאמצע יש בה גם בחינת סם המות שהוא באם לא זכה, ואף שבה הקללות והתקלות הם מעטים בה, וכדמיון מוא"ו עד ח"א, אמנם וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְהֵן הַפּוּכּוֹת^א, דגם במעט הזה יש בו הכח לקלקל ולהפך ח"ו דברי התורה מברכה לקללה, ומוזה נתיירא דוד

האָט דאָ דוד המלך געזאָגט, די בְּרָכוֹת זענען פֿון אַל"ף ביז תי"ו, ס'איז נישטאָ אַ תְּנוּעָה [אחת] אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [וואָס] ס'זאָל נישט זיין פֿיל מיט בְּרָכוֹת.

[אַבער] 'אינדערמיט' איז אָבער דאָ קְלָלוֹת, [שיש בתורה גם כח סם המות באם ח"ו לא זכה. און] אפילו ס'איז נאָר פֿון נא"ו ביז ה"א, [אמנם הלא] ס'איז אָבער 'הַפּוּכּוֹת', [וואָס] ס'ווייזט אַז ס'האָט אַ כַּח איבערצודרייען, ס'קאָן נעמען די אַלע בְּרָכוֹת קְלִילָה און איבערדרייען, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְהֵן הַפּוּכּוֹת.

[און] פֿאַרדעם האָט ער מוֹרָא [געהאַט], האָט ער אָנגעהויבן מוֹרָא צו באַקומען.

מ

ישוב קושיא ד

אמנם לעומת זה יש נחמה, כי אם זכיתם הריני 'הופך' לכם 'הקללות' לברכות, שיש גם בחינת הפיכה לטובה, שאף מי שנכשל בדרך לא טובה, יכול לשוב בתשובה ולהפך עצמו לילך בדרך האמת, אם יתבונן לשוב בעוד מועד

נאָר [לעומת זה יש נחמה, כי] אַם זְכִיתֶם הֲרִינִי 'הוֹפֵךְ' [לכם 'הקללות' לברכות], אַפִּילוֹ קְלִילָה פֿאַרקערט, דעם שלעכטן וועג, קאָן מען [אויך] אויסדרייען, און מ'קאָן זיך אַרייַנדרייען צוריק אין גוטן וועג, אַז מ'באַרעכנט זיך בְּעוֹד מוֹעֵד.

האָט דוד המלך געזאָגט, [ווען] איך האָב געזען דאָס הַתְּבוֹנָנוֹת פֿון דעם, האָב איך געזען [אימתי כ] שְתִשְׁמְרוּ אֶת תּוֹרָתִי, [לכך נאמר אַם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ, וכפירש"י] שְתִּהְיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה, בְּרוּיך מען זיין עֲמֵל בַּתּוֹרָה, [ובזכות היגיעה בתורה יסייעוהו מן השמים] אַז מ'זאָל קאָנען וויסן [דעם ריכטיגן וועג].

^{לט} וכלשון רש"י בהנמשל: אם יזכה 'שיסייעוהו מן השמים' וכו' להורות כהלכה וכמשפט.

^ב בגמרא סנהדרין (עג): דוד, דכתיב וכו' וְה' עִמּוֹ (שמואל א' טז, יח, ט). שהלכה כמותו בכל מקום.

מא

ישוב קושיא ב

ומביא המדרש זאת על הפסוק **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**, שגרמו בלשון הליכה ענין משל 'הפרשת דרכים' שבמרא, הצריך לבחור ולכוון באיזה דרך לילך בה, והוא רק על ידי שְׁתַּחֲוִי עֲמִלִים בתורה וכפירש"י, עד שיזכה להסיק שמעתא אליבא דהלכתא

איבערדעם זאָגט ער **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**, [דאס תהיו עמלים בתורה] וועט עטס קאָנען גיין אין אַ דָּרָךְ.

אַז נישט, ווייסט מען נישט [באיזה דרך לילך] אין דעם פֿרשֶׁת דְּרָכִים.

איבערדעם זאָגט ער **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**, שְׁתַּחֲוִי עֲמִלִים בתורה. אַז מ'איז עִמֵּל בַּתּוֹרָה [מסייען לו מן השמים לידע ולמצוא דרך הנכון].

מב

ישוב קושיא א

ומה שנקט הכתוב לשון 'בְּחַקְתִּי' דייקא, הוא על דרך שפירשו כאן במדרש, דקאי על חקות שְׁחַקְתִּי בָּהֶם שְׁמַיִם וְאָרֶץ. ולדרכינו הכוונה שכך נחקק בהבריאה, שבשמים יש מלאכים שעובדים את ה' כראוי, אבל בארץ הוא עולם הבחירה והנסיון, ולכן בכל ענין שבארץ יש גם דרך שיכולין להכשל בה, ולזה צריך שְׁתַּחֲוִי עֲמִלִים בַּתּוֹרָה עד שיזכו לכוון דרך האמת

[והנה] דער מדרש זאָגט^{מא}, **אם בְּחַקְתִּי, חֲקוֹת שְׁחַקְתִּי בָּהֶם שְׁמַיִם וְאָרֶץ**.

[ויש לומר הכוונה, דהנה] פֿאַרוואָס איז דאָס אַזוי [שיש מקום לטעות אף בדברי תורה, עד שצריכין כל כך סייעתא דשמיא לכוון לדרך האמת, זהו] ווייל אַזוי איז באַשאַפֿן [די וועלט], אַזוי איז די בְּרִיאַת הָעוֹלָם [שהוא מלא נסיונות בכל ענין], די בְּרִיאַת הָעוֹלָם [פון] 'די' וועלט איז אַזוי באַשאַפֿן געוואָרן, אַז ס'איז סוֹבֵל [כל מדות רעות ודיעות של טעות וְרָשָׁע].

וואָרן ס'איז דאָ אַנדערע עוֹלָמוֹת, העכערע, דאָרט איז נישטאָ קיין נְסִיוֹנוֹת. [און] אויף דעם איז [שוין] דאָ גענוג מְלָאכִים וואָס זיי דינען דעם באַשעפער.

[אָבער] 'דער' עוֹלָם איז באַשאַפֿן געוואָרן [במילוי נסיונות, ונצרך] אַז מ'זאָל האָבן אַ דַּעַת, מ'זאָל זיך נישט לאָזן פון אַלע, פון די אויבִים און פון די שוֹנָאִים פון די וואָס זענען מִבְּחוּץ וּמִבְּפָנִים, פון דעם וָרָדוֹ בָּכֶם וּמִכֶּם, [די וואָס] ס'איז מִכֶּם טאַקע, צווישן זיך. איבעראַל איז פֿאַרהאַנדן אינעווייניגסטע וואָס זיי זענען אין דעם דָּרָךְ [הלא נכון], און די קריכן אריין אין פֿנימיות הַלֵּב, בָּכֶם וּמִכֶּם.

מג

איבערדעם האָט דער בורא כָּל עוֹלָמִים געזאָגט [אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ, שעל ידי שתהיו עמלים בתורה תוכלו 'להתהלך' בדרך הנכון שבתורה, שגם בה יש בה שני דרכים, דזהו מכלל 'החקים' שחקקתי בהם שמים וארץ, וואָס] אַזוי איז באַשאַפֿן געוואָרן די וועלט [שיהיה עולם הנסיון].

^{מא} בויקרא רבה (לה, ד): **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**. חקים שבהם חקקתי את השמים והארץ, שנאמר (ירמ' לג, כה) **אם לא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקוֹת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לא שְׁמַתִּי**, חקים שבהם חקקתי את השמש ואת הירח, שנאמר (שם לא, לד) **כֹּה אָמַר ה' נָתַן שְׁמִי לְאוֹר יוֹמָם חֶקֶת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לַיְלָה**, חקות שבהם חקקתי את הַיָּם, שנאמר (משלי ח, כט) **בְּשׁוּמוֹ לַיִם חֶקוֹ**, חקות שבהם חקקתי את החול, שנאמר (ירמ' ה, כב) **אֲשֶׁר שְׁמַתִּי חוֹל גְּבוּל לַיִם**, חוקים שבהם חקקתי את התהום, שנאמר (משלי ח, כז) **בְּחֶקֶל חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹמוֹת**. חוק וחוג לגזירה שוה.

מד

ברכת הקודש

און דער אייבירשטער זאל העלפן:

אַז מ'האַט סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, און אַז מ'מײַנט דעם אָמֶת, [און] מ'איז זיך מְכַנֵּיעַ, אַז מ'האַט הַכְנָעָה, [אזוי יכולין לכוון לדרך האמת שבתורה, ובעבודת המדות].
וואָרן דער שוֹרֶשׁ פון אַלעמען, איז דְעוֹת נְפֻסָּדוֹת [בהבנת התורה ודרך העבודה], מיט גְאוּת, [וואָס] דאָרט איז דער מְקוֹר [כל המדות רעות], מיט דעם ווערט מען געבוירן^{מב}. מיט דעם ווערט מען געבוירן, מיט דעם [עם מדת הגאות, און] דאָס איז דער שוֹרֶשׁ פון די אַלע עֲנָיִים^{מג}.

[און] אַז דער אייבירשטער העלפט, מ'איז זיך מְכַנֵּיעַ, און מ'מײַנט דעם אָמֶת. [אזוי מוציא את דרך האמת שבתורה].

דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים זאל אונז העלפן:

מ'זאל מיר גיין בְּדֶרֶךְ הַיֶּשֶׁר.

און מ'זאל קאַנען דורכפירן, לְתוֹרָה וּלְתַעֲוִיָּה^{מד}.

ס'זאל אַרויסקומען אַ כְּבוֹד שְׁמַיִם.

מ'זאל זיך קאַנען מְשָׁלִים זיין אין די תּוֹרָה.

מ'זאל מַעֲמִיד זיין דורות מיט דוֹרֵי דוֹרוֹת [פון] אידישע קינדער.

ביז מ'וועל מיר זוכה זיין בְּמַהֲרָה, מְקַבֵּל צו זיין פִּנְי מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ בְּאַנְפִּין נְהִירִין, בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ אָמֵן.

^{מב} כמבואר באורך ביושר דברי אמת (אות א-ב) וז"ל: כי בעוה"ר בדור הזה גבר עון הקנאה ושנאה שבא מגבהות הלב, אשר באמת אם יהיו כל הימים דיו וכו' אין מספיקים לכתוב חללה של רשות כמו שאמרו רז"ל (שבת יא.), ולדעתי רמזו לגבהות הלב, שנוטה האדם למלוך על מי שתחתיו במדרגה, כי רשות לשון מלכות כנודע. וענין מחשבות הגבהות לא יספיקו פיות האדם כל ימיו לדבר בהם, כי עמוק עמוק הוא מאד למי שרוצה לחפש אחריו לסלקו, ולזכות אחר כך למדת השפלות הלב בלב שלם, על זה אמרו חז"ל (עבודה זרה כ:): ענוה גדולה מכולן וכו'.
○ ואמנם באמת ובאמונה, מי שלומד היטב בספרי מוסר, וזכה לשמוע מפי קדושי עליון החכמים השלימים באמת, ויש לו מוח בקדקדו, ולב חרד לעבודת השי"ת לאמיתו, לא לרמות את עצמו ולהשטות את עצמו, אמיתת ענין זה ברמז נמרץ ובקיצור גדול הוא זה, כי באמת האדם מוטבע על זה ונולד בזה שיגבה לבו, כמו שאמרו חז"ל (שמות רבה כג, יג. ועי' חגיגה יג): ארבעה מיני גאים בעולם, ואדם מתגאה על שיש לו גדלות וגבהות נפש הרע שנתעברה בו. ○ והשי"ת הזמין לי מְשָׁל אָמֶת על זה, אדם נוסע בדרך בעגלה וישן, ונוסע עמו בעל העגלה על הר אחד גבוה, ואחר כך כשהוא בא על ההר ואז הדרך ישר, כי כבר עבר הזקיפה והשפוע, ואחר כך אם נתעורר האדם הישן ואומרים לו שהוא על ההר, אינו מאמין, מפני שאינו רואה שום סימן, כי אילו ראה בראשונה השיפוע שנסע ועלה עליו ידע, אבל כעת הוא שוה אליו, מהיכי תית לו לומר שהוא בהר. ואך יתוודע לו אחר כך, כשיירד מן ההר בשפוע השני היורדת מן ההר לבקעה, יבחין שהיה מתחלה בהר. ○ ובאמת הגבהות נדמה להר גבוה, ואילו היה האדם מרגיש בעת שלבו מתגדל בקברו, בודאי היה מבחין זה שיש לו גדלות וגבהות והוא עלה להר, אבל האדם נולד על זה ההר שהוא הגבהות, כמו שאמרו חז"ל (שם) ואדם מתגאה על כולם, ולפיכך דומה לו שאין לו גבהות ואינו בהר כלל, והאיך יבחין זה, אם לא שירד מן ההר לגמרי לרגלי ההר על הבקעה ממש, דהיינו שירגיל את עצמו בכניעה ושפלות בלב ובמעשה, והעיקר בלב, ויתוודע לו האמת. ○ כי באמת מי שיפתח לו השי"ת עיני הכרתו, רואה שפלותו תמיד, ומתבייש את עצמו תמיד. קל וחומר בחושבו בגדלות יוצר כל מעשי בראשית ב"ה וכו', אשר מחמת כושה ממנו הוא כאין נגדו מכל וכל. רק מחמת זוהמת הנחש שמעורר עיני האדם מלהביט אל האמת, ובזוהמא זו נולד האדם מחטא אדם הראשון, על ידי זה נדמה לו כל הגבהות בלב, ועיניו טח מראות תמיד יראה ופחד השי"ת בלב, ואינו יודע ואינו מרגיש בגבהות לבו כלל, כי הוא נולד וגדל בזה מעט מעט בכל יום גדול מחבירו. [ועיין עוד שם באורך].

^{מג} ועיין בזה בלשון רבינו בעל הגאולה ועז"ת (סוף סימן קיח).

^{מד} לשון הפסוק בישעי' (ח, כ) ויע"ש שם טז, והוא כינוי לתורה, כמבואר שם במפרשים. [ועיין בזהר הק' (ח"ג דף צ:): תורה דא תורה שבכתב, תעודה דא תורה שבעל פה, תורה שבעל פה לא שריא אחר פגים, דהא תורה שבכתב אתבני וכו'].

